

Izazov za društvene i humanističke znanosti:
novi studiji i sustav kvalitete Filozofskog fakulteta u Zagrebu

Vesna Vlahović-Štetić i Željka Kamenov

KOLEGIJALNO OPAŽANJE VISOKOŠKOLSKE NASTAVE

PRIRUČNIK ZA VISOKOŠKOLSKE NASTAVNIKE

IZAZOVI ZA
DRUŠTVENE
I HUMANISTIČKE
ZNANOSTI

Impressum

Izdavač:

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Za izdavača:

izv. prof. dr. sc. Domagoj Tončinić, dekan

Godina elektroničkog izdanja: 2022.

Autorice i urednice:

prof. dr. sc. Vesna Vlahović-Štetić i prof. dr. sc. Željka Kamenov

Voditelj projekta:

izv. prof. dr. sc. Dragan Bagić

Administratorica projekta:

Mirela Ruvić

Lektura:

Jadranka Brnčić

Grafičko oblikovanje:

MGM Studio Novel d.o.o.

ISBN: 978-953-175-980-9

DOI: <https://doi.org/10.17234/9789531759809>

Priručnik je izrađen u sklopu projekta Izazovi za društvene i humanističke znanosti: novi studiji i sustav kvalitete Filozofskog fakulteta u Zagrebu (2019–2022) financiranog iz Europskog socijalnog fonda unutar Operativnog programa Učinkoviti ljudski potencijali 2014–2020.

Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Sveučilišta u Zagrebu, Filozofskog fakulteta.

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb, Hrvatska

(01) 4092-017

<https://web2020.ffzg.unizg.hr/>

<https://hko.ffzg.unizg.hr/>

www.strukturnifondovi.hr

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Ne-komercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u ne-komercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.

Sadržaj

Uvod u kolegijalno opažanje nastavnog procesa	1
Kolegijalno vrednovanje i kolegijalno opažanje	3
Svrha i važnost kolegijalnog opažanja.	3
Iskustva iz prakse	6
Priprema kolegijalnog opažanja nastave	12
Provedba kolegijalnog opažanja nastave	16
A. Priprema nastavne jedinice.	16
Prilog: Pisana priprema nastavnog sata	19
B. Dogovor prije opažanja.	22
C. Opažanje nastave	23
D. Evaluacija i samoevaluacija održanoga nastavnog sata	23
Prilog: Popis ponašanja nastavnika i studenata na nastavi.	28
Prilog: Protokol za opažanje nastave	30
Prilog: Protokol za samoopažanje nastave	32
Prilog: Dojmovi o opaženom nastavnom satu	34
E. Razgovor nakon opažanja – povratna informacija o opažanoj nastavi	35
Vještina slušanja	37
Vještina postavljanja pitanja	44
Konstruktivna povratna informacija	46
Izveštavanje o provedenom kolegijalnom opažanju nastave	49
Oblik i sadržaj izvještaja.	49
Prilog: Izvještaj opažača	51
Prilog: Izvještaj opažane osobe	52
Evidencija i analiza prikupljenih izvještaja	53
Završne napomene o unaprjeđenju kvalitete nastave	54
Izvori i literatura.	59

Uvod u kolegijalno opažanje nastavnog procesa

Što je naš posao i kako smo ga naučili raditi? Odgovor većine visokoškolskih nastavnika bio bi da se naš posao uglavnom sastoji od nastave i znanosti, a naučili smo ga kroz praksu i gledajući kako to rade stariji kolege. Kad je riječ o znanosti, dobivali smo manje-više jasne povratne informacije: recenzije na radove koje smo slali u časopise, prihvaćanje ili neprihvatanje znanstvenih projekata koje smo predlagali, a većina je prošla i izbore u znanstvena zvanja pa su kompetentna povjerenstva ocjenjivala našu znanstvenu produkciju. Ponekad nam se te povratne informacije nisu svidjele, ali većina nas će priznati da su spomenuti znanstveni radovi nakon prihvaćanja recenzentskih primjedbi bili bolji i razumljiviji, a iz odbijenih projektnih prijedloga naučili smo kako ih pisati jasnije i smislenije. U svom znanstvenom radu spremni smo čuti opažanja drugih i učiti iz njih.

A kako stoje stvari s nastavom? Što je visokoškolska nastava, učili smo tijekom studija od svojih profesora, a kad smo počeli raditi kao asistenti, upute za rad ovisile su o dobroj volji naših mentora. Rijetki su imali prigodu učiti na seminarima ili radionicama koji se bave visokoškolskom nastavom ili dobivati jasne i strukturirane povratne informacije od kolega asistenata i nastavnika. Danas sustavno dobivamo povratne informacije od studenata i u skladu s njima možemo donekle mijenjati nastavu, ali studentska perspektiva je nešto drukčija od nastavničke ili od perspektive naših kolega.

Ne zaboravimo da je nastavničko zanimanje zapravo usamljениčko – rijetko nastavnici imaju prigodu raditi nastavu u paru ili u manjoj skupini pa onda dobiti povratnu informaciju o svom radu od kolega. Najčešće ne dobivamo komentare sustručnjaka, za razliku od većine drugih zaposlenika koji svoj posao danas obavljaju timski pa imaju priliku dobiti osvrt na svoj doprinos od ostalih članova tima. Neki smatraju da nam komentari ili uvid drugih u našu nastavu ni ne trebaju jer sveučilišni nastavnici imaju autonomiju. Točno je da sveučilišni nastavnici imaju pravo na autonomiju u istraživačkom radu, ali nastava je uvelike zadana odobrenim programom studija i podložna je provjeri kvalitete. Naša je autonomna odluka koje ćemo nastavne metode koristiti da bismo ostvarili

zadane ishode, odnosno kako ćemo provjeravati i vrednovati ostvarenje ishoda, ali smo ujedno i odgovorni za to da naši studenti kroz kvalitetnu nastavu steknu odgovarajuće kompetencije.

Dakle, ostaje pitanje kako dobiti mišljenje kolega nastavnika i kako ga koristiti? Trebaju li visokoškolske institucije omogućiti nastavnicima kolegijalno opažanje ili je to odgovornost samih nastavnika? Jesu li kolegijalno vrednovanje i opažanje ista stvar?

Kolegijalno vrednovanje i kolegijalno opažanje

Kada je riječi o vrednovanju što ga daju kolege nastavnici, Chism (2007) razlikuje sumativno i formativno vrednovanje. Sumativno ili kolegijalno vrednovanje koristi se pri donošenju odluka o zapošljavanju, pa tako, primjerice, postoje povjerenstva koja ocjenjuju nastavni sat u postupku natječaja za radno mjesto docenta. Osim toga, na stranim sveučilištima ovakvo vrednovanje rabi se i u slučajevima napredovanja ili otpuštanja nastavnika. Sumativno vrednovanje mogu obavljati imenovana povjerenstva, ali i članovi uprava ili zasebna administrativna tijela koja brinu o nastavi.

U formativnom vrednovanju cilj je profesionalni razvoj nastavnika. Kolege opažaju nastavničke postupke te daju povratne informacije koje mogu nastavniku/nastavnici pomoći i pridonijeti poboljšanju nastavničkih vještina, odnosno poboljšanju obrazovnih ishoda studenata. Formativno vrednovanje, drugim riječima, nazivamo kolegijalnim opažanjem čija svrha nije vrednovanje, nego profesionalni razvoj nastavnika temeljen na opažanju.

Hrvatske visokoškolske institucije koriste u radu kolegijalno vrednovanje, a neke su razvile i postupke kolegijalnog opažanja.

Svrha i važnost kolegijalnog opažanja

Gosling (2005, 2014) razlikuje tri modela kolegijalnog opažanja/vrednovanja nastave: evaluacijski, razvojni i suradnički. Modeli se međusobno razlikuju po nizu obilježja: po svrsi, ishodu, po tome tko obavlja opažanje, statusu procjene, odnosu opažača i opažanog, što se opaža, po tome tko od procesa ima koristi, uvjetima za uspjeh i rizicima (Tablica 1).

Tablica 1. Modeli kolegijalnog opažanja/vrednovanja (prema Gosling, 2014)

Obilježje	EVALUACIJSKI MODEL	RAZVOJNI MODEL	KOLEGIJALNI MODEL
Svrha	identifikacija slabog uratka, napredovanje, osiguravanje kvalitete, vanjsko vrednovanje	provjera kompetentnosti, poboljšanje kompetencija, dio akreditacije	poboljšanje poučavanja kroz dijalog, obostrana refleksija, poticanje poboljšanja
Ishod	izvještaj/procjena	povratna informacija/ izvještaj/ plan za poboljšanje poučavanja i učenja	analiza, refleksija, rasprava, poboljšanje poučavanja i učenja
Tko koga opaža	stariji nastavnici, izabrani evaluatori opažaju ostale	eksperti u poučavanju opažaju ostale	kolege opažaju jedni druge
Status procjene	temeljen na autoritetu i senioritetu	temeljen na iskustvu i ekspertizi	kolege dijele percepcije i razumijevanje
Odnos opažača i opažanog	moć/senioritet	ekspertnost nasuprot onog koji uči	jednakost/uzajamnost
Što se opaža	poučavanje, struktura kolegija, materijali, studentski uradak	poučavanje, struktura kolegija, materijali	poučavanje, struktura kolegija, materijali, bilo koji aspekt kolegija potaknut od opažanog
Kome koristi	instituciji	opažanom	obostrana korist za opažanog i opažača
Uvjeti za uspjeh	efikasna uprava	uvažavani eksperti	kultura u kojoj se poučavanje cijeni i o njemu raspravlja
Rizici	otpori, otuđenje, nedostatak suradnje	neprihvatanje, nedostatak utjecaja	potvrda postojeće prakse, pasivno prihvatanje, percipirano kao birokratizacija

Ključna obilježja razlikovanja modela su svrha i odnos opažača i opažanog. Evaluacijski model provjerava zatečeno stanje i na temelju toga opažač daje preporuku – zaposliti ili ne, preporučiti napredovanje ili ne, odlučiti je li kvaliteta nastave zadovoljavajuća za instituciju. Opažač, za razliku od opažanog, ima moć, a institucija na temelju opažanja

donosi odluku. Svrha razvojnog modela je poboljšanje kompetencija nastavnika, no model polazi iz pozicija nejednakosti opažanog i opažača. Opažač je ekspert te, na temelju njegovih sugestija, opažani nastavnik, obično početnik, može popraviti svoj rad.

Gosling (2014), ali i drug autori (npr. Hammersley-Fletcher i Orsmond, 2005; Heron i Heard, 2018), propitkuju efikasnost takvog opažanja nastave za poboljšanje procesa. U oba modela opažani nastavnik je u poziciji da njegov rad bude vrednovan pa i kritiziran s pozicije moći, a na njemu je da ga popravi uz manje ili više sugestija. Visokoškolske institucije u svrhu osiguranja kvalitete provode evaluacijska opažanja nastave, ali često opažači, ponekad i sami nedovoljno educirani o poučavanju, svima, „zbog mira u kući“, daju dobre ocjene i komentare. Činjenica je da nastavnici sa skepsom dočekuju takvo opažanje, brinu o njegovoj svrsi i posljedicama te ga vide kao administrativni posao koji treba odraditi i preživjeti. Forma je zadovoljena, ali nema puno pomaka u kvaliteti nastave.

S druge strane, kolegijalni model otvara mogućnosti zajedničkog učenja. Ideja je da iz opažanja i razgovora uče i opažani i opažač. Opažani nastavnik može dobiti neke nove uvide, ali i pojasniti svoje ideje. Opažač nije u poziciji moći iz koje mora nuditi učinkovite savjete, već i sam uči od opažanog kolege. Uloga opažača je bitno izmijenjena – on opaža tuđu nastavu da bi pomogao kolegi, ali i da bi refleksije iskoristio u vlastitom poučavanju. Naglasak je na prepoznavanju i dijeljenju dobre prakse, a ne na traženju pogrešaka.

Prema Goslingu (2014), kolegijalni model:

- promovira recipročno učenje
- prepoznaje profesionalnu autonomiju svih strana u procesu
- temeljen je na dijalogu i razgovoru
- nije osuđujući
- usmjeren je na promjenu i razvoj profesionalne prakse
- uključuje propitivanje i istraživanje.

Kad se evaluacija i prosuđivanje uklone iz procesa opažanja otvara se prostor za razgovor jednakih partnera te, posljedično, prostor za unapređenje nastave svih sudionika u procesu.

Iskustva iz prakse

Prikazat ćemo neka iskustva visokoškolskih nastavnika prigodom posjećivanja nastave svojih kolega. Riječ je o nastavnicima uključenim u radionice „Aktivno učenje i kritičko mišljenje u visokom školstvu“ u organizaciji Foruma za slobodu odgoja. Polaznici, osim pohađanja osam jednodnevnih radionica, imaju obvezu pripremiti i provesti tri nastavne jedinice po naučenom modelu, prisustvovati nastavi nekog kolege/kolegice iz radionice te pozvati kolegu/kolegicu na svoju nastavu. Kolegijalno opažanje nastave ima zadani tijek (razgovor prije i poslije), a sudionici pišu izvještaj. Ovdje, uz suglasnost autora i Foruma za slobodu odgoja, na sljedećim stranicama prenosimo dijelove izvještaja i iskustva sudionika.

Izveštaj br. 1

Za početak nastave i evokaciju kolegica je odabrala jednostavan i brz 'točno-netočno' vodič za učenje koji se sastojao od 10 tvrdnji o genskim mutacijama. Studenti su zadatak riješili u nekoliko minuta. Evokacija je bila izvrstan uvod u središnji dio predavanja, u koji su studenti 'uplovili' vrlo znatiželjni, s obzirom da je zadatak koji su dobili bio namijenjen tome da se prisjete gradiva iz srednje škole te preispitaju svoje stavove i stavove okoline o genskim bolestima. Moram priznati da na više od pola tvrdnji ni sama nisam znala odgovor pa sam i ja nestrpljivo čekala objašnjenja u nastavku.

Nakon početnog zadatka slijedi mini-predavanje uz PowerPoint prezentaciju o dvjema vrstama genskih mutacija: (1) prema vrsti zahvaćene stanice; i (2) prema dužini zahvaćenog slijeda nukleotida. Primjećujem da je kolegica vrlo elokventna u izlaganju te prirodno postiže dobru komunikaciju sa studentima, što ovo izlaganje čini interaktivnim. Dinamičnost postiže postavljanjem pitanja različitim studentima te dodatnim potpitanjima za studente koji ne znaju odgovor na prvo postavljeno pitanje. Takav način interakcije studentima zadržava fokus i pozornost.

Na uručku studenti imaju i drugi zadatak, i to vizualnog tipa, koji služi za refleksiju, odnosno povezivanje znanja o mutacijama koje su osvijestili tijekom mini-predavanja (zadatak povezivanja mutacija i odgovarajućih posljedica). Studenti i kolegica zajednički provjeravaju rješenja uz kraću diskusiju

Posjet ovoj nastavi za mene je bilo vrlo poticajno iskustvo. Iako mi je stručna medicinska terminologija, i to na engleskom jeziku, bila doista teška za praćenje, moram pohvaliti kolegicu ne samo za izuzetno dobro vođenu nastavu, nego i za materijalno-tehničku razinu pripreme kao i veliki trud da mene pripremi na dolazak na njezinu nastavu, kako bih što bolje razumjela o čemu je riječ. Studenti su bili iznimno zainteresirani, pogotovo zato što im je evokacija (kviz točno-netočno) „zadala određene muke“ na samom početku jer su im zadane tvrdnje predstavljale izazov. U tom je smislu dinamična diskusija na kraju predavanja pokazala da je cilj sata uspješno ostvaren. S obzirom na kvalitetnu završnu diskusiju, koja bi komotno mogla trajati i više mislim da bi bilo sjajno razmisliti da se studentima zada zadatak za 'kod kuće' da dodatno istraže nešto vezano uz tvrdnje iz evokacije o kojima se diskutiralo na kraju.

Izveštaj br. 2

Predavanje je, prema smjernicama ERR okvira, započeto se Evokacijom za koju je primijenjena tehnika Grozdovi. Na samom početku, studentima su date upute za rad. Potom je na sredinu ploče kao središnji pojam napisano „Fotosinteza“. Studenti su prihvatili izazov i u narednih 5 minuta ploča je bila ispunjena oblačićima s ispisanim pojmovima kao asocijacijama na središnji pojam.

Drugi dio nastavne aktivnosti, Razumijevanje, proveden je tehnikama Oboženo predavanje održano u dva dijela u trajanju po 30 minuta i Vođeno gledanje (10 minuta). Profesorica je jasnim i razumljivim rječnikom tumačila gradivo i postavljala pitanja čija je svrha bila povezivanje ranije svladanog i aktualnog gradiva. U početku su studenti bili malo suzdržaniji, no profesorica je bila uporna u postavljanju pitanja i strpljiva u čekanju odgovora, tako da se nekolicina studenata aktivno uključila u nastavni proces. Odgovore na postavljena pitanja slušala je pažljivo i gestikulacijom i verbalno pokazivala zadovoljstvo zbog ostvarene interakcije sa studentima. Kombinacija dviju tehnika u ovom dijelu nastavne aktivnosti prema mom mišljenju je pun pogodak, jer je prelazak na Vođeno gledanje čak i kod nekolicine do tada nezainteresiranih studenata pobudilo je pažnju. Video je nekoliko puta prekidan, a od studenata se očekivalo da predvide što slijedi u nastavku gledanja te da usporede odgledanu animaciju fotosinteze s animacijom oksidacijske fosforilacije. U ovom dijelu nastavne aktivnosti ne bih ništa mijenjala, jer smatram da je izveden na potpuno adekvatan način.

Zadnji dio nastavne aktivnosti, Refleksija, proveden je tehnikama Inventura (5 minuta) i Vennov dijagram (5 minuta). U postupku Inventure studentima su postavljana ciljana pitanja kako bi se odgovorima obuhvatila prezentirana nastavna cjelina, dok se tehnika Vennovog dijagrama pokazala odličnom, jer su na vizualno interesantan i pregledan način uspoređeni životno esencijalni procesi fotosinteze i oksidativne fosforilacije.

Profesorica se zaista potrudila obogatiti i unaprijediti svoju nastavu tehnikama naučenima na radionici. Moja posjeta njezinoj nastavi rezultirala je ne samo novim idejama za uvođenje tih tehnika u moju nastavu, već i dogovoru koji je u realizaciji – u tekućoj akademskoj godini redovito ćemo se uzajamno posjećivati na predavanjima.

Izvještaj br. 3

Prije posjeta nastavi kolegica me upoznala s temom i planom predavanja te tehnikama koje namjerava upotrijebiti. Predviđeno trajanje predavanje je bilo 90 min i bilo je koncipirano prema ERR okviru. Profesorica je za Evokaciju koristila tehniku Ispremiješane rečenice (predviđeno trajanje 10 min), za Razumijevanje dva Mini predavanja (predviđeno trajanje 2x 30 min) sa kratkom pauzom između njih (5 min), a za Refleksiju Inventuru (predviđeno trajanje 15 min).

U Evokaciji korištena je tehnika Ispremiješane rečenice, pri čemu su studenti podijeljeni u parove slagali ispremiješane rečenice. Cilj bio podsjetiti studente na saznanja o tematici predavanja koja su stekli tijekom prethodnog školovanja ili iz svakodnevnog života, a bila je dobar uvod u predavanje i pobudila je interes kod studenata. Međutim, budući da je tekst bio opširan i papi na kojima su ispisani dijelovi rečenica relativno mali (tanki), ispunjavanje ovog zadatka je zahtijevalo više od predviđenih 10 i trajalo je 15 minuta.

U Razumijevanju je primijenjena tehnika dvaju Mini predavanja s petominutnom pauzom između njih. Tijekom predavanja kolegica je povremeno postavljala pitanja studentima kako bi ih potaknula na razmišljanje o sadržaju koji slušaju. Jedina primjedba na ovaj dio predavanja je da bi kolegica trebala studentima dati malo više vremena za razmišljanje i odgovaranje na postavljena pitanja. Predavanja su bila interesantna i popraćena brojnim primjerima iz života i struke i studenti su djelovali zainteresirano.

U Refleksiji je odabrana tehnika Inventure u kojoj su studenti prvo trebali korigirati svoje složene rečenice na osnovu ispredavanog sadržaja, nakon čega im je prikazan čitav tekst za usporedbu. Budući da je uvodni dio trajao dulje nego što je trebalo, za ovaj dio predavanja je ostalo manje vremena od planiranog. Osim toga duljina teksta ja dodatno otežala izvršavanje ovog zadatka, kao i činjenica da su studenti na kraju sata već bili slabije koncentrirani. Moj dojam je bio da su doživjeli taj dio nepotrebnim nakon što su odslušali predavanje i već svatko za sebe znao što su složili dobro, a što je trebalo drugačije. Mislim da bi kolegica drugi puta trebala upotrijebiti nešto kraći tekst, što bi onda riješilo problem kratkoće vremena i smanjene koncentracije studenata na kraju sata.

Meni je ovaj posjet bio koristan jer mi je omogućio da sagledam izvođenje upotrijebljenih tehnika iz pozicije studenta i da bolje pratim njihove reakcije nego kad sam u poziciji predavača koji se koncentrira na izvođenje nastave. Također mi je pružena prilika da promislim da li bih i na koji način tehnike koje je koristila kolegica mogla upotrijebiti u okviru svojih predavanja. Bilo je zanimljivo vidjeti i kakav je odnos studenata prema drugom nastavniku, koliko je opsežna komunikacija, te kakav je interes studenata za nastavu drugog nastavnika.

Iskustva u opažanju nastave mogu biti pozitivna, ali i negativna. Šurbek Bagarić (2019), uz rezultate opažanja, navodi i komentare nastavnika Obrtničke škole Požega koji u gotovo 80% slučajeva smatraju da je kolegijalno opažanje korisno i dobro.

Navedeni pozitivni komentari su:

- smatram to korisnim i „osvježavajućim“, ali dodatna papirologija ga opterećuje
- zanimljivo je promatrati nepoznate sadržaje i biti u ulozi učenika
- inspirativno je vidjeti nove metode i pristupe poučavanja

Neki komentari su kritičniji:

- korisno u slučaju kada se opaža sat nastavnika koji želi/ ima volju pokazati svoj sat drugim kolegama, odnosno kada se nastavnikov sat opaža „bez prisile“ i kolega i promatranog nastavnika. U protivnom, opažanje uzrokuje stres, nelagodu, pa čak i svađu među kolegama
- ne znam da će baš puno pomoći jer taj sat može biti namjerno „isfriziran“ da sve „štima“

Navedeni su i negativni komentari:

- trenutno kolegijalno opažanje smatram nečime što nas opterećuje i stvara napetu (negativnu) atmosferu u kolektivu
- želim reći da se na kolegijalnom opažanju osjećam vrlo neugodno jer se ne smatram kompetentnom analizirati rad (metode) svoga/svoje kolege/kollegice, pogotovo ako se radi o struci o kojoj ne znam ništa. Također smatram, vidim i čujem, konkretno u zbornici, da je takvo opažanje izvor nesuglasica između kolega, koje onda narušavaju čitavu atmosferu i daljnju suradnju među njima. Mislim da je bolje, ako ga moramo primjenjivati, opažanje ograničiti na aktive, gdje članovi razumiju sadržaj na koji se primjenjuju određene metode i tako ih lakše analiziraju.

Iz navedenih komentara vidljivo je da mnogi nastavnici entuzijastično sudjeluju u kolegijalnom opažanju nastave i vide ga kao prigodu da im kolege kojima vjeruju pruže povratnu informaciju o njihovoj nastavnoj praksi. No, neki sveučilišni nastavnici nisu voljni uključiti se u ovaj proces. Prema Spenceru (2014), mnogo je razloga za ovaj nedosta-

tak motivacije, a oni uglavnom proizlaze iz činjenice da je poučavanje vještina za koju mnogi sveučilišni nastavnici nisu bili educirani, već najčešće poučavaju onako kako su ih poučavali njihovi nastavnici dok su studirali. Nedostatak entuzijazma može proizlaziti i iz percepcije kolegijalnog opažanja nastave kao administrativne inicijative uprave institucije koja samo oduzima vrijeme nastavnicima i pretvara se u aktivnost međusobnog „tapšanja po leđima“, nešto što treba odraditi i što nema neku smislenu svrhu.

Kolegijalno opažanje nastave može biti i neugodno iskustvo, stresna situacija koja nastavnike čini nervoznima i osjetljivima. Međutim, istraživanje na Sveučilištu North Carolina pokazalo je da ni opažači niti opažane osobe ne moraju doživljavati ovaj proces stresnim – ključnim su se pokazale dobra komunikacija i jasna očekivanja (Kohut i sur., 2007). Primarna svrha kolegijalnog opažanja nastave je pružiti povratnu informaciju sveučilišnim nastavnicima kako bi oni mogli reflektivno razmotriti svoju nastavničku praksu i uvoditi promjene ne bi li kontinuirano napredovali. Kako bi se izbjegli negativni, a postigli pozitivni učinci, važno je dobro educirati i pripremiti nastavnike te imati jasne smjernice za provedbu opažanja i davanje povratnih informacija kolegama.

Većina kritičkih primjedbi kolegijalnom opažanju nastave može se izbjeći pažljivom organizacijom, jasnom strukturom i razvojnim pristupom. Visokoškolski nastavnici će ga lakše prihvatiti i bit će motiviraniji u njemu sudjelovati ako se provodi u neosuđujućoj atmosferi, ako se provodi redovito u godišnjim ili dvogodišnjim ciklusima, ako odsjeci ili zavodi osmisle odgovarajući način provedbe i brinu o njegovoj primjeni, ako institucija pruža prigode za trening vještina potrebnih za konstruktivno kolegijalno opažanje nastave te ako postoji institucionalna podrška i poticaj koji pokazuje kako je sudjelovanje u ovoj aktivnosti vrijedno i cijenjeno (Lomas i Nicholls, 2005).

Priprema kolegijalnog opažanja nastave

Već smo se zapitali tko treba organizirati kolegijalno opažanje – institucija ili pojedinci. Nema nikakve zapreke da pojedini nastavnik pozove kolegu/kolegicu na svoju nastavu pa da tu nastavu kasnije zajednički prokomentiraju. Međutim, ukoliko želimo sustavan i dugoročno održiv pristup, onda je ta organizacija posao uprave visokoškolske institucije (prodekana/ice za nastavu/ kvalitetu, Povjerenstva za kvalitetu i dr.).

U procesu pripreme kolegijalnog opažanja treba donijeti niz odluka i odgovoriti na šest ključnih pitanja (Hitchens, 2014):

1. **Zašto? Koja je svrha opažanja nastave?**

Organizator treba poslati jasnu poruku koja je svrha međusobnog posjećivanja kako bi svima uključenima u opažanje to bilo jasno. Naime, nastavnici će se nužno pitati je li svrha procijeniti njihov rad zbog institucijskog osiguranja kvalitete ili poboljšati poučavanje kroz zajedničko učenje. Nemoguće je odjednom ostvariti oba cilja, a pokušaji da se to učini mogu samo dovesti do frustracije i nezadovoljstva. Također je važno da opažanje ne bude obvezno, već izbor i odluka uključenih nastavnika (Napier i sur., 2014)

2. **Što će se opažati?**

Nastava je složen proces koji započinje pripremom nastavnika, nastavlja se izvedbom nastavnog sata, ali često tu ne završava, nego nastavnik čita studentske zadaće proistekle iz aktivnosti na satu. Opažač i opažani će odlučiti što će sve opažanje obuhvatiti, ali priprema sata i izvedba će svakako biti uključeni.

No, ostaje otvoreno pitanje što na nastavi opažati. Bezinović i suradnici (2012) u predtercijarnom obrazovanju predlažu sljedeće elemente na koje se opažanje može posebno fokusirati:

- organizacija i struktura nastavnog sata
- metode/pristup, korištenje tehnologije u nastavi
- jasnoća prezentacije i objašnjavanja
- stil poučavanja, entuzijazam i energija
- ritam i dinamika nastave
- opće ozračje i disciplina u razredu
- interakcija s učenicima, neverbalna komunikacija
- sudjelovanje i angažman učenika
- prilagodba poučavanja s obzirom na individualne razlike među učenicima
- poticanje viših kognitivnih procesa kod učenika
- metakognitivno znanje i vještine
- vrednovanje truda i postignuća učenika
- formativno vrednovanje i motiviranje učenika.

Ono što smatramo važnim treba unaprijed jasno dogovoriti pa to, primjerice, mogu biti sljedeći elementi:

- ishodi i struktura izlaganja
- poticanje aktivnog učenja
- prilagodba različitim studentima
- poučavanje strategija učenja
- učinkovita organizacija rada
- komunikacija sa studentima
- motiviranje studenata
- klima za učenje.

Također treba usuglasiti načine bilježenja opaženog ponašanja – hoće li to biti kratke bilješke, ček liste, skale procjene ili štogod drugo.

3. Tko će biti opažač?

Kako bi sam proces opažanja bio što bezbolniji, a moć bila u rukama opažanog, u slučaju kolegijalnog opažanja najčešće opažani bira tko će mu biti opažač. No, ima i slučajeva u kojima institucija odlučuje o opažaču. Postoje i dvojbe treba li opažač biti iste struke pa da bolje razumije sadržaj nastave ili može biti stručnjak drugog profila koji će se više usmjeriti na način poučavanja. Ta dilema može se riješiti tako da istom nastavniku jednom opažač bude stručnjak iz istog područja, a pri sljedećem opažanju nastavnik iz sasvim drugog područja (Cosh, 1998). Prednost sustručnjaka su znanja u području pa može upozoriti na moguća poboljšanja sadržaja. No, s druge strane, stručnjaci u istom području najčešće rabe iste metode pa netko nov, izvan područja, može dati dobre sugestije za nove metode i tehnike. Također treba odlučiti hoće li opažač biti netko iste profesionalne razine kao i nastavnik koji izvodi nastavu ili će to biti po statusu stariji član akademske zajednice. Obje opcije imaju i prednosti i nedostatke – vjerojatnije je da ćemo s vršnjakom otvorenije komunicirati, ali, s druge strane, iskusniji opažač može potaknuti neka pitanja i teme koje će mlađi previdjeti. Vrlo je važno da opažač zna dati dobru, konstruktivnu povratnu informaciju.

4. Kako će se opažanje provoditi?

Najčešće je riječ o unaprijed usuglašenim koracima cijelog postupka, ali organizator mora biti siguran da je i opažaču i opažanom jasno koja je svrha, što će se i kako opažati. Zato je važno da svi koji sudjeluju u kolegijalnom opažanju budu prikladno educirani kroz radionice i da se prije samog postupka razjasne sve eventualne nejasnoće. Osim konkretnih postupaka kroz edukaciju, treba razjasniti da su opažač i opažani ravnopravni partneri u procesu, bez obzira na različitost statusa, godina, roda, reputacije. Riječ je o zajedničkom učenju te uloga opažača nije da nudi rješenja iz pozicije onog koji zna već da postavlja pitanja koja pomažu refleksiju.

U samoj provedbi kolege se moraju konkretno dogovoriti kada i kako će se susresti prije opažanja, ima li opažani prijedlog na čemu bi moglo biti težište opažanja, kada će se i gdje susresti nakon opažanja. Pritom treba uskladiti ionako krcate akademske rasporede, a organizator/uprava može postaviti i neke svoje zahtjeve – primjerice da opažanje treba obaviti u zimskom semestru.

5. **Koja će biti forma izvještaja?**

Formu izvještavanja treba dogovoriti unaprijed na radionici za sudionike kolegijalnog opažanja. Treba odlučiti hoće li, primjerice, biti riječ o kratkim slobodnim bilješkama opažača ili o skali procjena uz dodatnu pisanu elaboraciju. Prema Hitchensu (2014), unaprijed treba jasno definirati da su izlazni izvještaji vlasništvo opažanog – on odlučuje kako će ih koristiti i kome će ih pokazati, a ako je riječ o nekoj službenoj uporabi, za nju treba i suglasnost opažača. S druge strane, ako će izvještaje opažača i opažanog u modelu kolegijalnog opažanja koristiti i neko fakultetsko tijelo ili uprava u svrhu edukacije ostalih nastavnika, to unaprijed treba jasno definirati – mora biti unaprijed jasno rečeno opažaču i opažanoj osobi te mora biti dogovoren način: anonimno ili ne. Kad je riječ o evaluacijskom modelu, očito je da će izvještaj opažača biti dostupan tijelima institucije (dekanu, prodekanu za nastavu, povjerenstvu za kvalitetu, fakultetskom vijeću).

6. **Što dalje?**

Prvi korak je da opažani odluči što mu je od povratnih informacija korisno i kako će to uporabiti za poboljšanje poučavanja. Promjene nisu obveza već slobodna odluka nastavnika. Kroz isti proces prolazi i opažač – naime, i on je opažajući tuđu nastavu nešto naučio i može poboljšati vlastitu nastavu. Drugi mogući korak je međusobna podjela iskustava većeg broja nastavnika – članova grupe (katedre, odsjeka, sličnih studijskih smjerova), što može dovesti do poboljšanja nastave, ali i do poboljšanje samog procesa kolegijalnog opažanja. Također, jedan od mogućih ishoda kolegijalnog opažanja prikupljanje je primjera dobre prakse i njihova diseminacija ostalim nastavnicima.

Provedba kolegijalnog opažanja nastave

Kao što je već rečeno, kolegijalno opažanje nastave nije samo jednokratni dolazak na nastavu kolegi ili kolegici, već proces koji se sastoji od tri koraka: (1) pripreme nastavne jedinice i dogovora kolega prije opažanja nastave, (2) samog dolaska na nastavu i opažanja provedbe nastavne jedinice uz pisanje bilješki opažača te (3) razgovora poslije opažanja, odnosno davanja povratne informacije opažanoj osobi. Kako bi ovaj proces svim sudionicima bio što ugodniji i korisniji, potrebno je pripremiti smjernice i upute za svaki od ovih triju dijelova. Također, važno je i kako će se odvijati komunikacija među kolegama prije i nakon opažanja nastave. Stoga su u ovaj priručnik uključena i zasebna poglavlja u kojima razrađujemo komunikacijske vještine primjenjive u ovoj situaciji: vještine postavljanja pitanja, aktivnog slušanja i davanja povratne informacije.

A. Priprema nastavne jedinice

Kolegijalno opažanje nastave odvija se tijekom redovnoga nastavnog procesa, što znači da se opaža nastava koju visokoškolski nastavnici i asistenti izvode na uobičajeni način, a ne pripremaju posebnu izvedbu nastavnog sata kako bi impresionirali opažača. Osoba čija će se nastava opažati mogla bi stoga samo pozvati opažača na svoj nastavni sat bez ikakve pripreme. No, moguće je i da opažani nastavnik želi isprobati neku novu nastavnu metodu, neki novi način obrade nastavnog sadržaja i želi od kolege dobiti povratnu informaciju upravo za tu uvedenu novinu.

Koju god od ovih opcija opažani nastavnik odabrao, za potrebe kolegijalnog opažanja nastave, neovisno radi li to inače ili ne, obavezno treba **napisati pripremu nastavne jedinice** u kojoj će detaljno razraditi nastavni sat što će biti predmet opažanja. Ova razrada počinje od formuliranja ishoda učenja koje nastavnik želi ostvariti na tom nastav-

nom satu, a nastavlja se razradom uvodnih, središnjih i završnih aktivnosti koje planira provesti kako bi se studentima omogućilo postizanje planiranih ishoda.

Planiranje nastavnog sata započinje odlučivanjem o ishodima koji se tim satom žele ostvariti. Svaki nastavnik definirao je ishode svog kolegija (njih 4 do 10), a zatim je odlučio kako će organizirati nastavu na kolegiju kako bi se ti ishodi ostvarili. Svaka nastavna jedinica također je u funkciji ostvarenje tih ishoda, no unutar pojedine nastavne jedinice nastavnici također definiraju uže i specifičnije ishode koje će ostvariti na tom satu. Ne treba ih biti previše i trebaju biti realistični, tj. takvi da ih se može ostvariti na jednom nastavnom satu (uz eventualni zadatak studenata prije ili nakon nastave). Ishodi trebaju opisivati što će studenti moći nakon tog nastavnog sata, odnosno nakon obrade te nastavne jedinice. Treba ih formulirati iz pozicije studenata nakon nastave te trebaju biti jasni i nedvosmisleni, tako formulirani da ih se može opažati i mjeriti. Više o formuliranju ishoda možete naći u priručniku Vlahović-Štetić i Kamenov (2016).

U istom priručniku detaljno je objašnjeno i načelo „konstruktivnog poravnanja“ (engl. *constructive alignment*), odnosno usklađivanja nastavnih metoda i načina vrednovanja s formuliranim ishodima. Drugim riječima, nakon što je formulirao ishode koje želi postići nastavnom jedinicom, nastavnik će razmisliti o najprikladnijim aktivnostima kojima će na nastavi (i izvan nje) omogućiti studentima da ostvare planirane ishode. Jednostavnije rečeno, nastavne metode i studentski zadaci trebaju biti međusobno usklađeni, odnosno konstruktivno poravnati s ishodima nastavne jedinice (Vlahović-Štetić i Kamenov, 2016).

U nastavku pripreme, nakon formuliranja ishoda, nastavnik će popisati potreban pribor za provedbu metoda i tehnika za koje se odlučio, tj. za studentske aktivnosti. Razmislit će i o potrebnim predznanjima i eventualnim zadacima koje studenti trebaju obaviti prije nastavnog sata, a razradit će i opisati moguće studentske zadatke nakon nastave ako su oni potrebni za provjeru ostvarenosti planiranih ishoda.

Da bi studenti lakše ostvarili ishode, nastavni sat valja planirati tako da se sastoji od uvodnog, središnjeg i završnog dijela. U uvodnom dijelu nastavnik će kroz aktivnosti pripremiti studente za nove sadržaje. Tu se mogu koristiti razne tehnike koje prizivaju studentsko prethodno iskustvo i znanje ili potiču emocionalni angažman studenata. U

središnjem se dijelu uporabom različitih metoda osigurava usvajanje novih sadržaja, a cilj završnog dijela je provjera ostvarenosti ishoda, što se, primjerice, može vidjeti kroz studentsku refleksiju ili provjeru mogućnosti transfera novog znanja. U osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj nastavi relativno je uobičajeno da ciklus (uvodni, središnji i završni dio) traje jedan školski sat. No, nastavnik može nastavu planirati i tako da unutar 45 minuta ima dva takva ciklusa ili da ima jedan ciklus u blok satu (90 min). Visokoškolski nastavnici, zbog organizacije nastave i satnice, imaju mogućnost biti fleksibilni te cikluse prilagoditi potrebama studentskih ishoda.

Na visokoškolskoj razini nisu propisani obrasci za pisanu pripremu nastavnog sata pa tako nastavnici sami osmišljavaju kako se pripremiti. Manji dio nastavnika diplomirao je na nastavničkim smjerovima te pokušava primijeniti stečena znanja o pripremi nastave na osnovnoškolskoj i srednjoškolskoj razini. Dio nastavnika je kroz iskustvo kreirao vlastite načine pripreme nastave, a dio ih to ne radi sustavno već prema potrebi.

Ovdje dajemo primjer relativno jednostavnog obrasca za pripremu nastave. Kako bi bilo jasnije što se misli u pojedinim kategorijama, obrazac je popunjen pripremom za konkretnu nastavu. Nastava je izvedena na radionici za visokoškolske nastavnike. Dakle, polaznici su naši kolege nastavnici, a tema je Priprema nastavnog sata. U obrascu zato često uz studenti (kako bi bilo u uobičajenoj pripremi visokoškolske nastave) piše polaznici (jer je riječ o našim kolegama koji su polaznici edukacije, a ne o studentima).

PRIPREMA ZA NASTAVNI SAT

NASTAVNA JEDINICA: Priprema nastavne jedinice

DATUM: 02.10.2019.

ISHODI: Nakon poučavanja studenti (polaznici) će moći:

1. oblikovati ishode učenja za svoju nastavu u skladu s pravilima
2. prepoznati najčešće pogreške pri oblikovanju ishoda učenja
3. objasniti ulogu pisanja nastavnih priprema u poučavanju
4. napisati pripremu nastavne jedinice

PRIBOR:

1. ppt prezentacija
2. popis aktivnih glagola i Bloomova taksonomija znanja
3. obrazac za nastavnu pripremu
4. primjer pripreme nastavne jedinice
5. razrađene upute za samostalan zadatak polaznika

KOJA PREDZNAJANJA TREBAJU STUDENTIMA (u našem slučaju polaznicima radionice):

Poznavanje:

- osnovnih principa ljudskog učenja
- ciklusa poučavanja i pojedinih metoda poučavanja
- ishoda učenja i njihove svrhe u poučavanju
- konstruktivnog poravnanja

KOJIM PREDMETIMA SADRŽAJ PRIDONOSI:

Sadržaj je povezan s temom učenja i poučavanja te pridonosi i temi vrednovanja studenata, kao i temi izvedbe nastavne jedinice.

ŠTO ĆE STUDENTI (polaznici) TREBATI RADITI NAKON NASTAVE:

Samostalno izraditi pripremu za jednu nastavnu jedinicu. Detaljne upute nalaze se u kolegiju na OMEGI.

RAZRADA NASTAVNE JEDINICE (TIJEK NASTAVNOG SATA)

Etape – Vrijeme	Aktivnost nastavnika (metode i tehnike)	Aktivnost studenta (polaznika)
Uvod 1 10 min	<p>Nastavnik postavlja pitanja kako bi aktivirao prethodno znanje i iskustvo:</p> <p><i>Jeste li sami osmišljavali neku nastavnu jedinicu? Kako ste to radili?</i></p> <p><i>Jeste li pisali pripremu za ono što radite? Ako jeste – zašto, ako niste – zašto?</i></p>	<p>Polaznici odgovaraju na pitanja.</p> <p>Očekujem da će imati iskustva u pripremi nastavnih jedinica, ali da pri tome ne koriste posebne obrasce ili alate. Također, prepoznat će korisnost pisanja priprema, posebno ako jedan kolegij izvodi više nastavnika, ali i vremenski nedostatak koji to pisanje nosi sa sobom.</p>
Središnji dio 1 35 min	<p>Nastavnik pita polaznike:</p> <p><i>Koji je prvi korak u osmišljavanju nastavne jedinice?</i></p> <p>Nastavnik zadaje zadatak:</p> <p><i>Odaberite jednu nastavnu jedinicu (jedan sat/blok predavanja ili jedan sat/blok vježbi) koju inače poučavate i napišite ishode te jedinice.</i></p> <p>Što će vaši studenti moći nakon jedinice?</p> <p>Nastavnik podsjeća na materijal na OMEGI s glagolima i Bloomovom taksonomijom znanja.</p> <p>Nastavnik drži mini predavanje po ppt, na temu Najčešće pogreške u oblikovanju ishoda.</p> <p>Zadaje grupni zadatak polaznicima.</p> <p><i>U maloj grupi prikažite svoje ishode i međusobno provjerite jesu li razumljivi i dobro napisani, ako nisu zajednički ih dotjerajte.</i></p>	<p>Polaznici odgovaraju na pitanje.</p> <p><i>Ishodi učenja</i></p> <p>Polaznici individualno rade zadatak.</p> <p>Polaznici slušaju predavanje.</p> <p>Polaznici rade u malim grupama.</p>

Završni dio 1 15 min	Nakon toga ćete nam ih pročitati.	Polaznici plenarno čitaju svoje ishode. Ostali slušaju i prosuđuju jesu li ishodi adekvatno oblikovani, te predlažu eventualne promjene.
Uvod 2 5 min	Nastavnik pita polaznike za mišljenje: Osim ishoda učenja, što sve još treba planirati prilikom pripreme nastavne jedinice?	Polaznici nabrajaju: <i>sadržaj, metode, ppt, materijal/pribor</i>
Središnji dio 2 15 min	Nastavnik prema ppt objašnjava pojedine elemente pisanja nastavne pripreme prema obrascu; te ulogu pisanja pripreme.	Polaznici slušaju; postavljaju pitanja za pojašnjenje.
Završni dio 2 10 min	Nastavnik objašnjava zadatak koji polaznici trebaju napraviti nakon nastave.	Polaznici slušaju i postavljaju pitanja.

ZAPAŽANJA O REALIZACIJI SATA¹

¹ Ovo je standardni oblik pripreme nastavnog sata u kojem postoji rubrika za refleksivna zapažanja nastavnika nakon održanog sata. U slučaju kolegijalnog opažanja nastave ne treba je ispunjavati jer će se pisati izvještaji o opažanom nastavnom satu.

B. Dogovor prije opažanja

Prije provedbe samog opažanja nastave opažač i opažana osoba sastaju se na uvodnom susretu koji traje oko 30 minuta do 1 sat. Može se organizirati koji dan ranije ili istog dana, neposredno prije termina nastave koja će se opažati. Važno je razmijeniti informacije o konkretnom nastavnom satu koji se planira izvesti – ukratko o temi, a detaljnije o očekivanim ishodima učenja na tome satu. Poželjno je da nastavnik koji će izvoditi nastavu unaprijed pošalje napisanu pripremu nastavnog sata kako bi se u ovom pripremnom razgovoru moglo proći kroz nju i pojasniti eventualne nejasnoće te odgovoriti na pitanja opažača.

Međutim, potrebno je naglasiti da se prigodom opažanja nastave opažač treba usmjeriti na proces poučavanja, a ne na sadržaj nastavne jedinice. Stoga se na ovom sastanku kolege dogovaraju o specifičnim ciljevima opažanja, načinu na koji će provesti opažanje te na što će se opažač osobito fokusirati. Poželjno je da osoba koja će biti opažana naglasi o kojim bi konkretnim aspektima svog načina poučavanja željela dobiti povratne informacije kako bi joj one poslužile za vlastiti profesionalni razvoj. To, naravno, ne znači da opažač neće opažati i ostale aspekte nastavnog procesa, no ovima će posvetiti posebnu pozornost.

Također je potrebno porazgovarati o obilježjima konkretne grupe studenata – o kojoj se studijskoj godini radi, kakva su im predznanja, ima li nekih specifičnosti na koje opažača treba upozoriti. Također, trebalo bi dogovoriti i način na koji će se opažača predstaviti studentima.

Dogovor prije opažanja uključuje i određenje termina sastanka za razgovor nakon opažanja nastave. Taj bi se razgovor trebao održati što prije, dok su dojmovi još svježiji, ali ne neposredno nakon nastave jer i opažanoj osobi i opažaču treba omogućiti dovoljno vremena za refleksiju i pripremu bilježaka. Vrlo je važno sve detaljno dogovoriti prije samog početka provođenja kolegijalnog opažanja nastave kako bi se ono što kvalitetnije provelo, a samim time i omogućilo ostvarivanje što veće koristi za nastavnike.

C. Opažanje nastave

Proces kolegijalnog opažanja ne smije utjecati na odvijanje nastave, odnosno nastava se treba odvijati kao da opažač nije prisutan. Stoga je potrebno da opažač dođe na vrijeme, tj. prije početka nastavnog sata te zajedno s nastavnikom uđe u predavaonicu. Nastavnik kratko predstavlja opažača studentima i objašnjava da opažač neće pratiti i procjenjivati njihovo znanje, već samo opažati nastavu.

Opažač odmah sjedne na dogovoreno mjesto i nastava može početi. Mjesto na kojem opažač sjedi treba biti nenametljivo mjesto s kojeg ima dobar pregled svega što se događa u prostoriji. Treba moći dobro vidjeti nastavnika, ali i reakcije i ponašanje studenata. Opažač ne postavlja nikakva pitanja tijekom nastave i ne sudjeluje u aktivnostima na satu.

Čim nastavni sat počne, i opažač otpočinje s vođenjem bilješki koje će mu poslužiti kao podsjetnik za kasniji razgovor. Nastoji što objektivnije opažati sve što je dogovoreno na pripremnom sastanku i opisati elemente nastavnog procesa. Važno je da bilješke budu opisne, potkrijepljene konkretnim primjerima, a ne procjenjivačke i vrijednosno obojene. Treba zabilježiti vrijeme koliko su trajale pojedine aktivnosti, opisati ponašanje nastavnika i studenata. Pritom trajno treba imati na umu da se opažač **fokusira na procese** poučavanja i olakšavanje učenja, **a ne na sadržaje** nastavnog sata.

D. Evaluacija i samoevaluacija održanoga nastavnog sata

Kako bi opažanje nastave bilo sadržajnije i bolje pripremljeno te rezultiralo konkretnijom povratnom informacijom, a ne samo općim dojmom o izvedbi nastave, uobičajeno je pripremiti protokole za opažanje nastave koji sadrže sve elemente relevantne za kvalitetu nastavnog procesa. Sa sadržajem ovog protokola trebaju se unaprijed upoznati svi sudionici kolegijalnog opažanja nastave – i opažači i opažani.

Poželjno je da se istim protokolom služi i opažač, kako bi izrazio svoju procjenu opaženog nastavnog sata, i opažana osoba, kako bi samoprocijenila svoju izvedbu nastavne

jedinice. Opažatelj može svoj protokol ispunjavati i za vrijeme opažanja, no može i neposredno nakon nastavnog sata (u potpunosti ili dovršiti dijelove koje ranije nije stigao ispuniti). Nastavnik koji je izvodio nastavni sat pred kolegom trebao bi što je moguće prije, neposredno nakon završetka sata dok su dojmovi još svježiji, razmisliti o svojoj izvedbi i samoevaluirati se.

U ovom smo priručniku pripremile protokole za opažanje i samoopažanje u kojima su razrađeni sljedeći aspekti nastavnog procesa:

NASTAVNIČKA PONAŠANJA:

Priprema, ishodi i metode

Izlaganje

Poticanje aktivnog učenja i prilagodba različitim studentima

Poučavanje strategija učenja

Efikasna organizacija

Komunikacija sa studentima

Klima za učenje, motivacija

STUDENTSKA PONAŠANJA

Kratko ćemo opisati i objasniti svaki od ovih aspekata, kako bi i opažateljima i opažanim nastavnicima bilo jasnije na što se svaki od ovih aspekata konkretno odnosi i koja je korist od opažanja svakoga od njih.

Nastavnička ponašanja

Priprema, ishodi i metode

Prvi dio protokola odnosi se na kvalitetu pripreme i metodičku razradu nastavnog sata. Komentira se formulacija, realističnost i ostvarenost planiranih ishoda nastavnog sata, odabir nastavnih metoda i njihova prikladnost te struktura nastavnog sata i vremenska organizacija. Preduvjet uspješnog učenja je dobra strukturiranost i učinkovito korištenje vremena. Također, primjena različitih nastavnih metoda i strategija omogućuje da se većina nastavnih aktivnosti odvija interaktivno, čime se povećava vjerojatnost zadržavanja informacija i konstrukcije znanja.

Izlaganje

U ovom dijelu protokola opisuje se nastavnikovo verbalno ponašanje: izlaganje i argumentiranje važnosti sadržaja, vještina postavljanja pitanja i provjera razumijevanja gradiva. Ovi elementi pomažu studentima da se maksimalno usmjere na proces učenja te na glavne ideje i pojmove koje trebaju naučiti.

Poticanje aktivnog učenja i prilagodba različitim studentima

Kvalitetna nastava pretpostavlja aktivno sudjelovanje i uključenost studenata tijekom nastavnog sata. Ona također podrazumijeva i pristup usmjeren na studente, što uključuje i njihove individualne razlike te naglašava potrebu za diferencijacijom poučavanja kao suprotnost pristupu koji je usmjeren na nekog imaginarnog, prosječnog studenta. U prilagodbi nastavnog procesa pojedinim studentima ili grupama studenata, nastavnik može zadavati zadatke različite težine i zahtjevnosti, osigurati dodatno vrijeme za učenje i vježbu, pružiti dodatne upute ili objašnjenja studentima kojima je to potrebno i slično. U cilju prilagodbe potrebama studenata nastavnik im može dati i mogućnost izbora između različitih aktivnosti i pristupa radu, pod uvjetom da svi oni vode ostvarenju planiranih ishoda.

Poučavanje strategija učenja

Istraživanja pokazuju da je za učinkovito i trajno učenje ključno razvijati samoregulirano učenje i jačati metakognitivne vještine studenata (Teddlie i sur., 2006; Dignath i Büttner, 2008; Hattie, 2009). Tijekom nastavnog sata nastavnici mogu izravno poučavati i pomagati studentima razvijati te vještine. Mogu poticati kreativni pristup rješavanju problema (traženje različitih rješenja ili putova rješavanja), izražavanje vlastitog stava o određenim pojavama, kritičko mišljenje i argumentiranje. Posebice se potiče povezivanje znanja s osobnim iskustvima studenata iz svakodnevnog života te sa spoznajama iz drugih predmeta i područja.

Učinkovita organizacija

Iako su u nastavi kreativni i koriste se raznim metodama kojima potiču aktivno učenje studenata, uspješni nastavnici su i vješti u upravljanju dinamikom nastavnog sata kako bi se vrijeme maksimalno iskoristilo i kako ne bi bilo praznog hoda koji smanjuje uključenost studenata. To se postiže s iskustvom u nastavi, no može se ubrzati dobrom pripremom nastavnog sata te svih materijala i pribora koji će se na satu koristiti.

Komunikacija sa studentima

Boljem razumijevanju gradiva pridonosi dobra verbalna i neverbalna komunikacija tijekom nastavnog sata: odgovarajuća brzina i glasnoća govora, primjerene kretnje i gestikulacija te kontakt očima sa studentima. Pritom je važno da je nastavnik usmjeren na komunikaciju sa svakim studentom i studenticom u grupi, a ne da se obraća i gleda samo nekolicinu najaktivnijih ili fizički najbližih studenata.

Klima za učenje, motivacija

Poticajna klima za učenje jedan je od najvažnijih preduvjeta uspješnog učenja. Takva je klima u kojoj se nastavnik prema studentima odnosi s poštovanjem i prihvaćanjem, pokazuje interes za njihove potrebe, iskustva i način razmišljanja, sluša ih i tako svojim

ponašanjem modelira poželjno ponašanje u grupi. Uspješni nastavnici stvaraju podržavajuću i opuštenu klimu u kojoj se potiče međusobno uvažavanje, samopouzdanje i samopoštovanje studenata, njihova uključenost u nastavu i međusobna suradnja.

Studentska ponašanja

U posljednjem dijelu protokola opisuje se ponašanje studenata na nastavnom satu: postavljaju li pitanja nastavniku, odgovaraju li na nastavnikova pitanja, koliko su pažljivi na nastavi i u kojoj mjeri sudjeluju u aktivnostima. Važno je opisati nastavni sat i iz ove perspektive jer ponašanje studenata može biti jasan pokazatelj uspješnosti nastavnika u ostvarenju učinkovitoga nastavnog procesa.

*****

U protokolu za svaku navedenu kategoriju ponašanja nastavnika ili studenata treba upisati svoj dojam, a pritom nam može pomoći *Popis nastavničkih i studentskih ponašanja na nastavi*. U pripremi prije izvedbe nastavnog sata i opažač i opažani trebaju proučiti *Popis* jer će im tako biti jasnije što se sve može podrazumijevati pod pojedinom kategorijom u protokolu. Opažaču može pomoći ukoliko *Popis* tijekom opažanja ima pred sobom. S obzirom da postoje različiti oblici sveučilišne nastave (predavanja, seminari, vježbe) i da se nastavni sati mogu jako razlikovati s obzirom na gradivo koje se obrađuje, postoji mogućnost i da se u konkretnoj situaciji neki aspekti ne mogu procijeniti.

Pripremljeni protokoli za opažanje i samoopažanje nastave su u potpunosti paralelni, što omogućuje opažaču i opaženoj osobi da razmisle i izraze svoje dojmove o istim elementima nastavnog sata. Tako se oboje mogu dobro pripremiti za razgovor nakon nastave u kojem će te dojmove razmijeniti i usporediti. Za tu svrhu potrebno je dojmove sažeti i objediniti u glavne uvide u značajke održanog nastavnog sata, elemente koji su pridonijeli njegovoj kvaliteti i elemente koji su bili nedovoljno dobri i moglo bi ih se poboljšati. To se može učiniti kao što je ponuđeno u obrascu *Dojmovi nakon opažanja nastavnog sata*.

POPIS PONAŠANJA NASTAVNIKA I STUDENATA NA NASTAVI

NASTAVNIČKA PONAŠANJA

Priprema, ishodi i metode

Ishodi nastavnog sata su dobro formulirani

Ishodi nastavnog sata su realistični – moguće ih je ostvariti na satu

Ishodi nastavnog sata su ostvareni

Metode su usklađene s ishodima

U nastavi je smisljeno uključeno više metoda i tehnika

Metode su primjerene sadržaju

Metode/tehnike su se pokazale poticajnim za studente

Sat ima jasne dijelove: uvodni, središnji i završni

Sat je dobro vremenski planiran i proveden

Izlaganje

Jasno prezentira i objašnjava sadržaj

Razina sadržaja primjerena je studentima

Povezuje sadržaje s drugim gradivom

Povezuje sadržaje s praksom

S vremena na vrijeme sumira rečeno

Izlaganje je logično strukturirano

Aktivnosti i zadaci studentima pravovremeno su povezani s izlaganjem

Objašnjava svrhu aktivnosti povezujući ih s ishodima nastavne jedinice

Povremeno provjerava razumiju li studenti sadržaj

Postavlja jasna pitanja studentima

Postavlja pitanja koja aktiviraju studente

Postavlja pitanja koja potiču više kognitivne procese

Ostavlja dovoljno vremena studentima da razmisle o odgovoru

Jasno objašnjava zašto je odgovor točan ili pogrešan

Poticanje aktivnog učenja i prilagodba različitim studentima

Organizira grupne zadatke

Koristi konkretne, svakodnevne primjere

Potiče studente da razmišljaju o mogućim rješenjima problema

Potiče studente da međusobno razmjenjuju pitanja i ideje

Daje konkretne upute za provedbu pojedinih aktivnosti

Provjerava jesu li upute za aktivnosti svima jasne

Daje dovoljno vremena da svi završe zadatak

Pružna pomoć onima kojima ide teže

Poučavanje strategija učenja

Pokazuje kako kompleksne probleme pojednostaviti

Pokazuje studentima kako provjeravati rješenja

Potiče studente da sadržaj povežu s vlastitim iskustvom

Traži studentske argumente za i protiv neke strategije ili rješenja

Pita studente da objasne korake u svom razmišljanju/rješenju

Potiče studente da vode vlastite bilješke

Efikasna organizacija

Prati reakcije studenata i prilagođava dinamiku aktivnosti

Na vrijeme i odgovarajuće reagira na nepoželjna ponašanja

Drži studente uključenima cijelo vrijeme

Materijali za rad su spremni (npr. pribor, radni listovi, tehnika)

Nema gubitka vremena na početku ili tijekom sata

Komunikacija sa studentima

Govori odgovarajućom brzinom (ni prebrzo niti presporo)

Govori razgovijetno i tako da svi studenti čuju

Ima primjeren kontakt očima sa studentima

Ima primjereno kretanje i gestikulaciju

Komunicira s različitim studentima (ne samo s dva-tri)

Klima za učenje, motivacija

Pažljivo sluša što studenti imaju za reći

Potiče studente da iznose vlastite primjere ili vlastito mišljenje

Primjereno koristi i potiče humor

Potiče studente da slušaju jedni druge

Daje pozitivne komentare na pitanja i primjedbe studenata

Pohvaljuje studente za njihov rad

STUDENSKA PONAŠANJA

Postavljaju pitanja koja pokazuju interes za sadržaj

Odgovaraju na nastavnikova pitanja

Aktivno sudjeluju u raspravi

Slušaju dok nastavnik daje upute za aktivnosti

Sudjeluju u aktivnostima

PROTOKOL ZA OPAŽANJE NASTAVE

Opažač: _____

Opažani: _____

Nastavna tema: _____

Datum: _____ Broj studenata na nastavi (okvirno): _____

Procijenite različite aspekte ponašanja nastavnika i studenata na ovom konkretnom satu kojem ste prisustvovali.

NASTAVNIČKA PONAŠANJA
Priprema, ishodi i metode
Izlaganje
Poticanje aktivnog učenja i prilagodba različitim studentima

Poučavanje strategija učenja
Efikasna organizacija
Komunikacija sa studentima
Klima za učenje, motivacija
STUDENSKA PONAŠANJA

PROTOKOL ZA SAMOOPAŽANJE NASTAVE

Nastavnik/ca: _____

Nastavna tema: _____

Datum: _____ Broj studenata na nastavi (okvirno): _____

Procijenite različite aspekte ponašanja nastavnika i studenata na ovom konkretnom satu kojem ste prisustvovali.

NASTAVNIČKA PONAŠANJA
Priprema, ishodi i metode
Izlaganje
Poticanje aktivnog učenja i prilagodba različitim studentima

Poučavanje strategija učenja
Efikasna organizacija
Komunikacija sa studentima
Klima za učenje, motivacija
STUDENTSKA PONAŠANJA

DOJMOVI NAKON OPAŽANJA NASTAVNOG SATA

Opazani: _____

Datum: _____

Opći dojam o nastavnom satu:

Dobri aspekti nastavnog sata: (npr. Priprema, ishodi i metode, izlaganje, Poticanje aktivnog učenja i prilagodba različitim studentima, Poučavanje strategija učenja, Efikasna organizacija, Komunikacija sa studentima, Klima za učenje, motivacija)

Područja za moguće promjene: (npr. Priprema, ishodi i metode, izlaganje, Poticanje aktivnog učenja i prilagodba različitim studentima, Poučavanje strategija učenja, Efikasna organizacija, Komunikacija sa studentima, Klima za učenje, motivacija).

E. Razgovor nakon opažanja – povratna informacija

o opažanoj nastavi

Najvažniji dio procesa kolegijalnog opažanja nastave jest razgovor nakon opažanja. Ovaj razgovor je upravo ono što omogućuje pružanje kolegijalne podrške među nastavnicima te pridonosi njihovoj motivaciji za unaprjeđenjem vlastite nastave. Kako bi se ta njegova svrha ostvarila, iznimno je važno kada i na kakav način će se taj razgovor provesti.

Za početak, termin razgovora potrebno je dogovoriti unaprijed, po mogućnosti već sljedećeg dana ili najviše do tri dana nakon opažanja nastave. Što je kraći razmak između nastavnog sata i razgovora, to će se lakše i opažatelj i opažani prisjetiti detalja na koje se žele ili smatraju potrebnim osvrnuti. U želji za što svježijim dojmovima pojedini nastavnici žele dogovoriti razgovor neposredno nakon opažanog sata, no to nikako nije preporučljivo. Treba ostaviti vremena i opažatelju i opažanom za ispunjavanje protokola za procjenu i samoprocjenu nastave te za analizu i sumiranje opaženoga. Kad se dojmovi malo slegnu, lakše će se o njima konstruktivno razgovarati, a neće se ni izgubiti u detaljima bez uvida u cjelinu. Opažatelj će moći odvojiti bitno od sporednog i strukturirati svoju povratnu informaciju, dok će opažana osoba u razgovoru biti nepristranija i eventualno manje obrambena nakon što je samoevaluirala izvedeni nastavni sat.

Razgovor nakon opažanja odvija se u ozračju suradnje i kolegijalne podrške. On treba biti ugodan i konstruktivan, jasno usmjeren na zapažanja s nastavnog sata. Svrha razgovora je razmjena dojmova i ideja među kolegama, zajedničko razmišljanje o mogućnostima unaprjeđenja nastave te uvođenju potrebnih promjena. Razgovor pruža osobnu i profesionalnu korist opažanoj osobi, ali i opažatelju. Opažanom se nastavniku tijekom razgovora mora dati dovoljno vremena da opiše svoje dojmove i izrazi svoje mišljenje prije nego što će opažatelj iznijeti svoja zapažanja i komentare.

Da bi razgovor nakon opažanja zaista bio koristan, potrebno je izgraditi pozitivan odnos u kojem nastavnici dobivaju konstruktivne povratne informacije o nastavi uz isticanje i priznavanje truda te uspješnih aspekata rada. Sve povratne informacije moraju

se temeljiti na specifičnim i konkretnim postupcima i činjenicama, a biti usmjerene na konkretna ponašanja koja se mogu mijenjati, a ne na nečiju osobnost. Konstruktivnu kritičnost obilježava jasna komunikacija. Opažači trebaju aktivno slušati, postavljati otvorena pitanja te često provjeravati kako je njihov sugovornik razumio njihove komentare i sugestije. Kako biste bili vještiji u tome, na sljedećim stranicama možete naći smjernice za razvoj ovih vještina.

Za razgovor se može koristiti jednostavna tehnika od četiri koraka:

1. opažani nastavnik opisuje što misli da je činio dobro
2. opažač ističe što smatra da je nastavnik činio dobro
3. opažani nastavnik sugerira što misli da može unaprijediti, razviti ili promijeniti
4. opažač nudi svoje viđenje o tome što bi učitelj mogao unaprijediti, razviti ili promijeniti (Pendleton i sur., 2003).

Vještina slušanja

Mogli biste se zapitati „Što se uopće može naučiti o slušanju? Ako imamo dobro razvijen sluh, dobro slušanje je samo po sebi razumljivo!“ Ipak, slušanje – koje čini otprilike polovicu komunikacijskih aktivnosti – predstavlja vještinu neophodnu za uspostavljanje dobrog odnosa s drugim ljudima.

Većina ljudi će loše reagirati ako imaju osjećaj da ih se „ne čuje“, a isto tako će biti vrlo sretni ako osjete da ih je netko „doista saslušao“. To je naročito slučaj u situacijama kad su ljudi posebice osjetljivi (npr. kad se prvi put nađu u društvu nepoznatih osoba, kad su novi u grupi ili timu, kad su pod stresom, kad s zbog nečeg ljuti ili uznemireni, kad su čuli neku lošu vijest i slično).

Nažalost, vrlo malo ljudi zna dobro slušati. Čak i na razini sadržaja koji se prenosi u komunikaciji, oko 75% ga se ignorira, krivo razumije ili odmah zaboravi. Još je manja naša sposobnost da čujemo ono što nam ljudi stvarno žele reći. Prečesto nečije riječi „uđu na jedno, a izađu na drugo uho“.

Glavni razlog leži u tome što nas cijeli život uče kako da ne slušamo. Roditelji to ne samo da verbaliziraju („Ne obraćaj pažnju na njega!“, „Pravi se da ne primjećuješ!“; „Nemoj to shvaćati toliko ozbiljno!“ i sl.), nego nam i pokazuju ponašanjem. Cijeli naš školski sustav, u kojem se pretjeruje sa sadržajima, uči djecu da se s vremena na vrijeme „isključe“ jer naprosto nisu u mogućnosti sve pratiti.

Dok se može ispravno slušati na samo jedan način, postoji 7 vrsta neslušanja (Novosel, 1991) i svaka od njih ima u osnovi drugačiji prikriveni motiv:

1. **Pseudoslušanje** – u ovom slučaju iako se slušatelj doima kao da je usredotočen na ono što govornik govori, on ga ipak ne sluša. Npr. kimamo glavom dok netko nešto govori, ali smo zapravo zaokupljeni vlastitim mislima.

2. **Jednoslojno slušanje** – u ovom slučaju slušatelj prima samo jedan dio poruke (npr. verbalni sadržaj), dok se drugi dio poruke zanemaruje (npr. neverbalni). Primjerice, kad se naljutimo na člana tima jer je rekao da mu se ne sviđa projekt koji radimo, ali i dalje spremno prihvaća zadatke koji mu se daju i vrijedno to radi.

3. **Selektivno slušanje** – slušatelj sluša samo ono što ga posebice zanima, a oglašuje se na sve ostalo. Primjerice, kada netko na sastanku sluša samo dio koji je njemu interesantan (npr. odnosi se na njegov projekt, ili je i došao na sastanak samo zbog jedne točke dnevnog reda) i ne prati ostale sadržaje. Ako ga se poslije pita o čemu je bilo riječi na sastanku, obično kaže da ne zna ili da nije bilo ništa posebno.

4. **Selektivno odbacivanje** – slušatelj prati sve što se događa, ali „ne čuje“ neke dijelove koje ne želi čuti. Primjerice, kad se raspoređuju zadaci, prečuje ono što je njegov zadatak, ili prečuje rok, pa kaže poslije da to nije bilo rečeno.

5. **Otimanje riječi** – slušatelj sluša tek toliko da ugrabi priliku za vlastiti govor, bilo da je to nastavljanje rečenice govornika, ili preuzimanje cijele teme.

6. **Obrambeno ili defenzivno slušanje** – slušatelj je osjetljiv i ima općeniti stav da ga se napada pa i neutralne, nedužne i dobronamjerne izjave shvaća kao napad na sebe te na njih reagira obranom i protunapadom. Primjerice, na ručku kod svekrve pohvalite njezin bakalar, a žena na to reagira: „A moj ti znači nije dobar, a ja ti ga kuham kad god poželiš, i sad ti je najjednom ovaj bolji!“

7. **Slušanje u zasjedi** – Slušanje radi napada na sugovornika. Slušatelj ne obraća pozornost na glavnu misao i cijeli kontekst, već samo pazi na propust ili nejasnoću u onome što govornik iznosi kako bi ga mogao napasti. Primjerice, kod prezentacije nekog projekta u poduzeću zlonamjerni slušatelj omalovažava cijeli projekt zbog toga što se govornik u jednom trenutku zbunio i zapetljao ili jer jedan manji dio nije bio jasno prezentiran.

Svaka od ovih 7 vrsta neslušanja može dovesti do znatnih smetnji u komunikaciji te čak do potpune blokade komunikacijskog procesa. Za razliku od toga, pravo slušanje ima za cilj da zaista razumijemo što govornik kaže. Ovakvo slušanje se zove aktivno slušanje i temelj je uspješnoga komunikacijskog procesa. Aktivno slušati znači uložiti napor da u potpunosti razumijemo što nam druga osoba govori.

Aktivno slušanje

Što znači aktivno slušanje? To znači usmjeravanje pozornosti na ono što osoba govori i osjeća te uzvratanje vlastitim riječima kako smo razumjeli govornikovu poruku (i riječi i osjećaje).

Mnogo je razloga za aktivno slušanje:

- pokazuje vaš interes i brigu za govornika
- vodi do bolje informiranosti o govorniku ili situaciji
- potiče daljnju komunikaciju
- vodi do veće suradnje i boljeg rješavanja problema među ljudima koji osjećaju da se ne razumiju
- smiruje ljude i „hladi“ napete situacije
- u pravilu poboljšava odnose među ljudima
- potiče druge da i oni vas pažljivije slušaju

Vještina slušanja je mnogo više od sposobnosti da „čujemo riječi“. Ono obuhvaća razumijevanje poruke, situacije i druge osobe. Aktivnim slušanjem izbjegavamo prepreke u komunikaciji te poštujemo tuđa mišljenja, stavove i osjećaje, ili drugim riječima: poštujemo integritet osobe koju slušamo. Razvijena vještina slušanja omogućuje drugoj osobi da se osjeća ugodno, da ima povjerenje u slušača i da mnogo lakše izrazi upravo ono što je zaista željela reći.

Slušajući aktivno, pokazujemo svoju **empatiju** i drugoj osobi šaljemo sljedeće poruke:

- „Razumijem što mi govoriš.“
- „Zainteresiran sam i stalo mi je.“
- „Prihvaćam te kao osobu takvu kakva jesi.“
- „Poštujem tvoja razmišljanja.“
- „Ne vrednujem te i ne pokušavam te promijeniti.“

Drugim riječima: aktivnim slušanjem druge osobe promičemo toleranciju i stvaramo odnos međusobnog povjerenja.

Aktivno slušanje je složena vještina i može predstavljati težak zadatak za većinu ljudi. Napisane su mnoge knjige o vještini slušanja, a provode se i treninzi aktivnog slušanja. Mogli bismo reći da je sposobnost otkrivanja što je u stvari to što nam druga osoba želi poručiti pravo umijeće, i potrebne su godine da bi ga se dovelo do savršenstva. Mi ovdje nemamo vremena da se udubimo u sve detalje ove vještine, ali možemo naučiti neka osnovna pravila:

- **Ne prekidaj drugoga!**
- **Ne nudi savjete!**
- **Ne prosuđuj, ne raspravljaj o ispravnosti i ne iznosi svoje vlastito mišljenje!**

Da bismo vam tu vještinu još malo približili, pripremili smo smjernice koje je dobro slijediti. One mogu biti odlična polazna osnova za razvijanje vještine aktivnog slušanja.

Smjernice za aktivno slušanje

o Odlučite da ćete slušati

Na početku razgovora recite sebi: „Ovaj put ću pažljivo slušati“. Već sama ta nakana poboljšat će vašu sposobnost slušanja. Uklonite prepreke koje mogu omesti vašu koncentraciju (npr. ugasite radio ili TV, zatvorite vrata ili se udaljite od drugih ljudi). „Pregrizite jezik“ kad osjetite impuls za nekim negativnim logičkim ili emocionalnim komentarom. To ne znači da nećete reći svoje mišljenje, ali dat ćete si više vremena za razmišljanje i pružiti sugovorniku priliku da do kraja kaže ono što je želio.

o *Govor tijela*

Jasno pokažite da slušate, koristeći odgovarajuće neverbalne znakove. Najčešće to znači da ćete malo naglasiti ono što biste i inače spontano učinili.

Držite se na udaljenosti na kojoj se oboje osjećate ugodno, nagnite se malo tijelom prema sugovorniku, nagnite glavu lagano na stranu i povremeno klimnite glavom ili pokažite kojim drugim neverbalnim znakom (npr. odgovarajućim izrazom lica) da pažljivo slušate.

Gledajte osobu u oči – ako to ne učinite, ona će najvjerojatnije pomisliti da ste nezainteresirani, distancirani ili da nešto skrivate. Iako vi slušate ušima, ljudi procjenjuju da li ih slušate po vašim očima.

Izbjegavajte ometajuće pokrete – dok slušate, ne gledajte na sat, ne listajte papire ili ne gledajte u monitor svog kompjutera, ili još gore, ne prčkajte po mobitelu. Sve to govori drugoj osobi da vam uopće nije stalo do toga što ona govori, da vam je dosadno i da vjerojatno nećete ni čuti niti razumjeti ono što vam želi reći.

o *Ne prekidajte sugovornika*

Pustite sugovornika da završi ono što je htio reći bez prekidanja. Ne pogađajte što je osoba htjela reći, pustite je da vam to sama kaže. Pričekajte pauzu u njezinu govoru prije nego što počnete odgovarati. Ako je iz bilo kojeg razloga potrebno da je prekinete, učinite to obazrivo, čak i ako osjećate da osoba s kojom razgovarate ne pokazuje razumijevanje za vaše potrebe. Ako zaista morate prekinuti osobu, npr. zbog kratkoće vremena, ispričajte se što je prekidate i ljubazno objasnite razlog zbog kojeg ste je prekinuli. Rezimirajte, pa makar vrlo kratko, to što je do sada rečeno prije nego što promijenite temu ili odjurite dalje.

o *Naučite šutjeti*

Većina ljudi teško podnosi razdoblja šutnje i žuri da ih što prije prekine. Važno im je da se govori, bez obzira što. Međutim, šutnja omogućava ostvarivanje nekoliko važnih funkcija:

- daje jasan znak da ste završili s govorenjem
- pruža mogućnost drugim ljudima da se uključe u razgovor
- daje vam vremena da sredite misli
- pruža mogućnost ljudima da razviju svoje ideje
- daje ljudima vremena da se sabere i stišaju svoje emocije
- može pružiti mogućnost za neverbalnu komunikaciju, koja je često mnogo

snažnija od govorenja

o *Slušajte skrivenu poruku*

Poruka „u podlozi“ može biti drugačija od onog što je rečeno riječima. Što je to što osoba zaista misli? Što je to što zapravo hoće da čujete ili saznate? Govori li jedno, a komunicira nešto potpuno različito? Osoba može npr. reći „Dobro sam“, a izgledati vrlo ljuto ili uznemireno. Uočite te razlike. Ako vam se čini da je situacija prikladna, možete ukazati na poruku koju primete: „Zvučiš mi vrlo uznemireno“ ili: „Čini mi se da si jako ljuta“.

o *Pojasnite detalje*

Razmišljajte o onom što čujete i postavljajte otvorena pitanja. Ona će vam pomoći da pojasnite određene detalje, budete sigurni da ste razumjeli i pokažete osobi da je stvarno slušate.

Ako vam nešto nije jasno, kažite da to niste baš razumjeli. Zamolite osobu da vam to još jednom objasni ili kaže drugim riječima.

Vaša zbunjenost može proizlaziti i iz toga što ni osoba sama nije sigurna u svoje mišljenje o temi o kojoj razgovarate. Vaša pitanja mogu joj pomoći da i sebi razjasni što u stvari misli ili želi.

o *Provjerite jeste li dobro razumjeli*

Povremeno rezimirajte i parafrazirajte rečeno – ukratko ponovite svojim riječima kako ste razumjeli to što vam osoba govori.

Ljudi ne moraju biti vješti u komuniciranju poruke koju bi vam željeli prenijeti. S druge strane, i vi možete pogrešno čuti ili krivo protumačiti situaciju. Jedini način da budete sigurni u to jeste li dobro razumjeli poruku jest da je verbalizirate i vidite kako će osoba reagirati. Jednostavno, sumirajte ono što mislite da ste čuli. To je najbolje učiniti koristeći kratku rečenicu ili pitanje u trenutku kad sugovornik napravi kratku pauzu da bi udahnuo. Učinite to na način koji ukazuje da ga pokušavate razumjeti:

„A to nije bilo ono što si ti želio?“

„Dakle, vi ne biste više željeli nastaviti raditi u ovom timu?“

„Znači li to da ...?“

„Ako sam te dobro razumjela, ti misliš da ...“

Nemojte se zavaravati da vam je sve jasno i nemojte preskočiti ovu provjeru. Uvijek imajte na umu izreku:

Podrazumijevanje = nerazumijevanje!

Vještina postavljanja pitanja

Iako se postavljanje pitanja čini se vrlo jednostavnom aktivnošću koju je svatko od nas svladao već u ranom djetinjstvu i koju svakodnevno koristimo, kako u nastavi, tako i u neformalnoj komunikaciji, istraživanja pokazuju da pitanja postavljena tijekom razgovora često ne ispunjavaju svoju glavnu funkciju – poticanje sugovornika na razmišljanje u određenom smjeru te dijeljenje svojih iskustava, osjećaja i stavova. Pitanjima, naime, upravljamo razgovorom, i to tako da možemo: smanjiti sugovornikovu želju za pričanjem, potaknuti sugovornika da se raspriča, odnosno ograničiti razgovor da teče onim pravcem kojim mi to želimo.

Postizanje kompetencije u postavljanju pitanja, kao i ovladavanje bilo kojom složenom profesionalnom vještinom, uključuje razumijevanje prirode te vještine, kao i mogućnost njezina uvježbavanja u različitim situacijama. Ona je od presudne važnosti kako bismo razumjeli poteškoće i potrebe sugovornika, spriječili nesuradljivost, nerazumijevanje te pojavu problema i nezadovoljstva tijekom razgovora. Također je od presudne važnosti zbog ograničenog vremena koje sudionici imaju na raspolaganju za razgovor.

Vrste pitanja: otvorena i zatvorena pitanja

Poznavanje i razlikovanje pojedinih vrsta pitanja i njihovih učinaka olakšava postizanje željenih ciljeva u konverzaciji sa sugovornikom. Kako bismo bolje upoznali učinke pojedinih vrsta pitanja na izbor odgovora, može nam poslužiti klasifikacija pitanja prema načinu formulacije na *otvorena i zatvorena* pitanja.

Otvorena pitanja počinju s upitnom riječi poput: *Kako? Kada? Što? Tko? Gdje? Koliko?* Svrha im je poticajna: ona proširuju i produbljuju razgovor. Postavljanjem otvorenih pitanja pokazujemo interes za sugovornika. Aktivnija je osoba koja odgovara, pružamo joj priliku da ispriča sve što smatra relevantnim te da se slobodno izrazi.

Opasnost su jedino pitanja koja počinju riječju: *Zašto?* jer mogu djelovati agresivno i optužujuće. Sugovornik se može osjetiti napadnuto te imati potrebu braniti se. Međutim, svako pitanje *Zašto?*, kojim želimo saznati razloge i uzroke nekog ponašanja ili doživljaju sugovornika, može se preformulirati tako da zvuči manje inkvizicijski, a više pokazuje stvarno zanimanje za razumijevanje situacije. Pitanje *Kako to?* je jedan od primjera prihvatljive preformulacije.

Zatvorena pitanja počinju s riječima: *Da li ...? Jeste li ...? Zna li ...?* Njihova svrha je dodatna provjera činjenica ili provjera jesmo li dobro razumjeli odgovor sugovornika. U ovom je slučaju aktivnija osoba koja postavlja pitanje nego ona koja odgovara – ona će odgovoriti vrlo kratko, najčešće samo jednom riječju. Iz toga proizlazi i opasnost koja se veže uz zatvorena pitanja – ona pasiviziraju sugovornika i ne potiču daljnji razgovor.

ZATVORENA PITANJA (na koja dobivamo jednoznačni odgovor):

„Imate li pisanu pripremu nastave?”

„Jeste li sami formulirali ishode?”

„Jeste li zadovoljni održanim nastavnim satom?”

OTVORENA PITANJA (opisni odgovor, više detaljnih informacija):

“Opišite mi, s kojim sve elementima nastave ste zadovoljni?”

„Objasnite mi svoj odabir metoda koje ste koristili.”

„Što mislite da je moglo djelovati na uključivanje studenata u aktivnosti?”

Tehnika prikupljanja informacija, kojom ćemo najbolje postići svrhu našeg razgovora, naziva se **metoda lijevka**. Ona se sastoji u tome da razgovor započinjemo postavljanjem otvorenih pitanja kojima dobivamo općenite i opširnije informacije. Nakon toga, prema potrebi, postavljamo zatvorena pitanja kojima dobivamo detaljnije informacije i precizne odgovore ako su nam neki detalji ostali nerazjašnjeni.

Konstruktivna povratna informacija

Povratne informacije (ili engl. *feedback*) pokazuju kako je poruka interpretirana i prihvaćena od strane primatelja te kakav utjecaj je imala na primatelja. Mogu se javiti u najrazličitijim oblicima – od smješka ili mrštenja, kimanja glavom, do verbalnih reakcija ili promjena u ponašanju.

U akademskom i radnom okruženju često smo u poziciji kritizirati nečiji uradak. Naša je profesionalna uloga korigirati način na koji student što god radi. Osoba će najbolje prihvatiti našu kritiku ukoliko je ona dana u obliku povratne informacije kombinirajući podržavanje s kritikom. Takva povratna informacija smanjuje vjerojatnost otpora od strane druge osobe i time povećava vjerojatnost promjene ponašanja.

U kontekstu osiguranja kvalitete, povratna informacija je ona koju nam daje kritički prijatelj ili tko god drugi (poslodavci, roditelji...) o našoj organizaciji i kvaliteti rada.

Kolegama dajemo povratne informacije:

- kako bismo ih motivirali na ulaganje daljnjeg truda
- kako bi nastavili s poželjnim ponašanjem, razvijali samopouzdanje
- kako bi raspolagali konkretnim informacijama o tome što dobro rade, a što trebaju poboljšati

Obilježja poticajne povratne informacije:

- potiče refleksivnost kod sugovornika
- odnosi se na postupke, a ne na karakteristike osoba
- opisuje, ne vrednuje
- specifična je i konkretna, a ne općenita
- odnosi se na postupke koje je moguće mijenjati
- zagovara, a ne nameće promjene
- uključuje razmjenu informacija, a ne davanje savjeta
- obuhvaća onoliko informacija koliko primatelj može prihvatiti i iskoristiti, a ne nužno sve koje bi pošiljatelj želio dati
- zahtijeva podržavajući odnos koji se temelji na povjerenju i iskrenoj brizi

Kako formulirati poticajnu povratnu informaciju? Najpoznatija je tzv. „**sendvič tehnika**“:

- Početi s onime što ste primijetili da je dobro
- Nakon toga slijede sugestije o poboljšanju
- Završite s još nekom pohvalom, u pozitivnom tonu

Podržavajuća povratna informacija sastoji se od tri dijela i ima sljedeću strukturu:

1. Pohvala

Počnite s **pozitivnim**: s **konkretnom pojedinošću** koja vam se svidjela (to je ono dobro što želite da osoba zadrži u svom ponašanju).

Ne morate navoditi sve detalje, dovoljno je nekoliko stvari. Važno je da budete što konkretniji kako bi osoba znala TOČNO što je dobro napravila. Formulacije poput „*Super*“; „*Baš je bilo lijepo*“; „*Sve mi se svidjelo*“ nisu korisne jer ne komuniciraju što je točno od svega bilo dobro.

2. Kritika/pitanje:

- Kod izricanja onog što vam se **nije svidjelo**, budite **specifični** i naglasite da je to **vaš dojam**.
- Prigovor možete zamijeniti **pitanjem** kojim tražite razjašnjenje ili provjeravate svoj dojam.

I ovdje je važno biti što konkretniji kako bi osoba znala TOČNO što treba promijeniti. Posebno je važno kritiku formulirati na način da je jasno kako se radi o našem dojmu. Naime, ono što se nama nije svidjelo možda će se svidjeti nekome drugome. Naglašavanje toga da se radi o našem dojmu ključni je faktor u smanjivanju vjerojatnosti otpora od strane osobe.

Također je važno osobu ne zasipati s previše kritike, već izdvojiti jednu do dvije stvari koje smatrate najvažnijima.

3. Sugestija

Prijedlog za poboljšanje izrecite tzv. **JA-porukom**: „*Ja bih u toj situaciji razmislila kako.....*“.

Ja-poruka općenito potiče na suradnju i ostavlja drugima prostor da preuzmu odgovornost za vlastito ponašanje te samostalno odluče prihvatiti našu kritiku ili to ne učiniti. Ti-poruke (npr. „*Trebala bi napraviti ....*“) šalju poruku da mi znamo što je najbolje za drugu osobu pa izazivaju otpor i manju spremnost na suradnju te ih zbog toga treba izbjegavati. Ovo je neizostavni dio dobre povratne informacije jer vrlo često osobe rade nešto krivo zato što ne znaju drugačije, pa je konkretan prijedlog kako promijeniti ponašanje najkorisniji.

Po čemu je povratna informacija slična poklonu?

Dana je s dobrim namjerama

Lijepo je upakirana

Možete je ponijeti sa sobom i kasnije pažljivo proučiti

Može biti nešto što vam treba, ali i nešto što vam ne treba

Možete odlučiti hoćete li je zadržati ili odbaciti

Izveštavanje o provedenom kolegijalnom opažanju nastave

Oblik i sadržaj izvještaja

Kao što smo već navele u uvodnom dijelu ovog priručnika, važno je unaprijed jasno definirati s kojom svrhom se provodi kolegijalno opažanje te piše li se izvještaj o njegovoj provedbi i kome se taj izvještaj šalje. Ako se radi o modelu kolegijalnog opažanja nastave koji provodi institucija, vrlo će se vjerojatno od sudionika tražiti i izvještavanje o provedenom postupku. Ono može biti u potpunosti administrativno, tj. izvještava se samo o tome tko je opažao čiju nastavu i kada, kako bi se mogla voditi evidencija o provođenju ove aktivnosti u instituciji. Svrhovitije je pisanje izvještaja u obliku opisa dobrih aspekata opažane nastave i elemenata koji bi se mogli unaprijediti. Takav izvještaj može biti koristan i opažanoj osobi i opažaču, ali i ostalim nastavnicima u instituciji jer se iz njega mogu učiti primjeri dobre prakse, kao i uočiti potrebe za eventualnom dodatnom edukacijom i podrškom nastavnicima u unaprjeđivanju njihovih nastavničkih vještina.

Prema Hitchensu (2014), važno je dogovoriti da su izlazni izvještaji vlasništvo opažane osobe – ona odlučuje kako će ih koristiti i kome će ih pokazati. Ako će izvještaje opažača i opažanog u modelu kolegijalnog opažanja koristiti i neko fakultetsko tijelo ili uprava u svrhu edukacije ostalih nastavnika, to unaprijed treba jasno definirati – mora biti unaprijed jasno rečeno opažaču i opažanoj osobi te mora biti dogovoren način: anonimno ili ne. Ako se izvještaj ne koristi u institucionalne svrhe, opažač je dužan tretirati ga povjerljivim i namijenjenim samo za povratnu informaciju opaženoj osobi te ga neće pokazivati niti o njemu pričati ikome drugom.

Neovisno o tome služi li reflektivni izvještaj samo opažaču i opažanoj osobi ili se koristi za unaprjeđenje nastavničke prakse u instituciji, važno je dogovoriti njegov sadržaj te piše li ga samo opažač ili i opažana osoba. Kako mi vjerujemo da iz procesa kolegijalnog opažanja nastave oba sudionika mogu imati koristi, u ovom priručniku predlažemo

model u kojem **i opažać i opažana osoba pišu kratki refleksivni izvještaj o opažanoj nastavi**. U njemu se od svakoga od njih očekuje da istaknu što smatraju da je u opažanom nastavnom satu bilo dobro, što smatraju da bi se to moglo drugačije i bolje te da na kraju navedu kakvu korist za sebe mogu imati zahvaljujući ovom iskustvu. U nastavku su priložena oba izvještaja, iako je njihova forma identična.

Opažaču je lako sastaviti izvještaj u ovoj formi jer ona odgovara formi u kojoj je sintetizirao svoje dojmove o opažanom nastavnom satu prije razgovora s opažanim kolegom ili kolegicom. Važno je, međutim, prigodom pisanja izvještaja uzeti u obzir i ono što se čulo i raspravilo tijekom tog razgovora, a ne samo mehanički prepisati dojmove prije razgovora.

Opažani nastavnik će svoj izvještaj napisati također uzimajući u obzir protokol za samoevaluaciju nastavnog sata i informacije koje je dobio u razgovoru nakon nastave te će iz svega odabrati ono što želi istaknuti kao dobre elemente svog nastavnog procesa i ono što će zabilježiti kao nedostatke i prigode za poboljšanje. Treba biti svjestan da je kolegijalno opažanje nastave zapravo razmjena informacija o subjektivnom doživljaju opažača te da se tako treba i odnositi prema njemu – uvažiti uvide i dojmove kolege ili kolegice, no iz njih za sebe uzeti ono što se opažanoj osobi čini korisno i smisleno u određenom trenutku.

KOLEGIJALNO OPAŽANJE NASTAVNOG SATA

Izvještaj OPAŽAČA

Opažać: _____

Opažani: _____

Tema: _____ Datum: _____

Dobri aspekti nastavnog sata: (što je bilo uspješno, što vam se sviđelo i želite da nastavnik zadrži)

Područja za moguće promjene: (što je nedostajalo, što se nije pokazalo uspješnim, što bi se moglo poboljšati ili drugačije provesti)

Koju korist ZA SEBE primjećujem iz ovog iskustva:

KOLEGIJALNO OPAŽANJE NASTAVNOG SATA

Izvještaj OPAŽANE OSOBE

Opažać: _____

Opažani: _____

Tema: _____ Datum: _____

Dobri aspekti nastavnog sata: (što je bilo uspješno, što vam se sviđjelo i želite da nastavnik zadrži)

Područja za moguće promjene: (što je nedostajalo, što se nije pokazalo uspješnim, što bi se moglo poboljšati ili drugačije provesti)

Koju korist ZA SEBE primjećujem iz ovog iskustva:

Evidencija i analiza prikupljenih izvještaja

Ako je institucija odlučila uvesti model kolegijalnog opažanja nastave kao redovitu aktivnost na godišnjoj ili bijenalnoj osnovi, posvetit će se i praćenju te aktivnosti. U tu svrhu primijenit će određeni način evidentiranja opažanja nastave pojedinih nastavnika te način prikupljanja i arhiviranja izvještaja. To će vjerojatno zahtijevati i određivanje osobe koja će biti koordinator te aktivnosti i brinuti o kontinuiranom evidentiranju i pohranjivanju. Moguće je, naravno, razviti i računalnu aplikaciju kojom se taj proces može pojednostaviti i ubrzati, no uvijek će biti potrebno da neka osoba vodi o tome brigu i koordinira proces.

Evidentiranje održanih posjeta nastavi i nastavnika koji su u tome sudjelovali ima smisla ako se na temelju te evidencije donose neke odluke ili se nastavnici na neki način pohvaljuju i ističu kao dobar primjer brige o nastavničkoj praksi. Ovisno o pravilima institucije, takvi se nastavnici mogu i nagraditi za svoja nastojanja na unaprjeđenju kvalitete nastave i usmjerenost na cjeloživotno učenje. Ovakvo praćenje i vrednovanje sudjelovanja u kolegijalnom opažanju nastave važno je za motivaciju već uključenih nastavnika, kao i za poticaj drugih nastavnika da se i sami uključe u ovaj proces.

Motiviranosti nastavnika još će više pridonijeti analiza prikupljenih izvještaja i prezentiranje primjera dobre prakse. Ako opaženi nedostaci posluže kao poticaj za organiziranje ciljanih edukacija iz vještina koje su se pokazale najmanje razvijenima, a ne kao osnova za kritiziranje i prigovaranje nastavnicima, i to će pridonijeti motiviranosti nastavnika za uključivanje u ovaj proces i unaprjeđivanje vlastite nastave. Pritom se u instituciji potiče kultura brige oko nastavnog procesa i međusobne suradnje u pripremi i provedbi nastave koja će na najbolji način doprinijeti kvaliteti studijskog programa i dobrobiti studenata.

Završne napomene o unaprjeđenju kvalitete nastave

Kad je riječ o evaluacijskom modelu opažanja nastave, svrha je donošenje neke odluke vezane uz nastavnika i kvalitetu njegove nastave. S druge strane, i u razvojnom i u kolegijalnom modelu glavna je ideja poboljšanje nastave. U razvojnom modelu ekspert (iskusniji nastavnik ili stručnjak u području poučavanja) daje kolegi komentare o učenom i preporuke kako „popraviti“ neke elemente nastavnog procesa.

U slučaju kolegijalnog opažanja temeljna je ideja da u tom procesu uče i opažani nastavnik i njegov opažač. Iz pozicije onoga tko izvodi nastavu dobro je čuti komentare i nečiji novi uvid u sadržaj ili u korištene metode i tehnike. Naravno, ne znači da se uvijek trebamo složiti s komentarima, ali dobro je biti otvoren i čuti kako je našu nastavu doživio netko drugi. Opažač može imati konstruktivne prijedloge koje vrijedi isprobati i stvarno provjeriti je li nastava na taj način bolja ili ne. Iz pozicije opažača također je moguće naučiti nove stvari – ponekad je to čak i sadržaj, ali najčešće je riječ o nekim novim metodama ili tehnikama koje opažač može primijeniti u svojoj nastavi.

Osim toga i opažač i opažani u procesu pripreme za kolegijalno opažanje i u samoj izvedbi stječu neke nove vještine: uče kako davati konstruktivnu povratnu informaciju, ali i kako je primiti, kako dobro i efikasno komunicirati s kolegom, dobivaju bolji uvid kako se drugi nastavnici pripremaju za nastavu i kako komuniciraju sa studentima.

Ukoliko se proces okonča uzajamnom posjetom dvaju nastavnika, onda je novo učenje relativno ograničeno. No, moguće je organizirati susrete cijele grupe nastavnika koji su sudjelovali u opažanju i zajednički komentirati primjere dobre prakse. Izravna posljedica je bolja suradnja među nastavnicima, a na taj način bit će spremniji na suradnju i u drugim područjima: raditi na razvoju i unaprjeđenju studijskih programa, znanstveno surađivati, osmisliti zajedničke stručne aktivnosti ili aktivnosti za popularizaciju znanosti i slično. Osim toga, kroz grupne rasprave o nastavnoj praksi mogu se uočiti i neki specifični zajednički problemi ili nedostaci, pa je to prigoda da institucija organizira ciljne edukacije ili inicira promjene koje će voditi poboljšanju kvalitete nastave.

Opažanje nastave doprinosi razvoju nastavničkih kompetencija uključenih nastavnika, a na taj način, i kvaliteti nastave. Drugim riječima, korist od cijelog procesa imaju nastavnici, njihovi studenti ali i cijela visokoškolska institucija.

* * * * *

Za kraj ovog priručnika, ali i za motivaciju čitatelja da se upuste u provedbu kolegijalnog opažanja nastave u svojoj visokoškolskoj instituciji, podijelit ćemo povratne informacije o koristi od ovog iskustva, koje su napisali nastavnici i nastavnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu, članovi prve skupine koja je dobrovoljno sudjelovala u programu opisanom u ovom priručniku. Pitale smo ih koju korist su imali od pripremanja i izvođenja nastave pred kolegom/icom, odnosno od opažanja nastave kolege/ice. Slijede neki od njihovih odgovora.

Korist od izvođenja nastave pred kolegom/icom:

- Korisna edukacija i priručnik. Dok sam se pripremao za predavanje koje će netko opažati više sam promišljao o metodici, pristupu, osmišljavanju zadataka za studente i interakciji sa studentima. Nakon ovog iskustva sam internalizirao planiranje nastavnog sata, a pogotovo osmišljavanje zadataka za studente i njihovo aktivno uključivanje u predavanje, odnosno aktivno učenje. Također, kroz ovo iskustvo sam se profesionalno zbližio s kolegicom koja je opažala moju nastavu. Uspostavljen je iskreniji i bliži profesionalni odnos.
- Shvatila sam da mi trebaju interaktivnija predavanja i više zadataka za studente.
- Bilo mi je izuzetno korisno na satu imati nekoga s više iskustva u nastavi, osvijestila sam aspekte na kojima bi trebala poraditi, ali i dobila samopouzdanje vezano uz neke druge aspekte – brinula sam o svojoj kompetentnosti (jer sam nova i imam osjećaj da znam tek malo više od njih), ali me kolegica ohrabrila po tom pitanju.
- Tijekom ugodnog razgovora s kolegicom nakon opažanja nastave dobio sam vrlo korisnu povratnu informaciju. Primjerice, dobio sam konkretne upute o načinima na koje

mogu primijeniti određene metode i tehnike u svrhu poticanja aktivnog sudjelovanja studenata u završnom dijelu sata, i tako bolje uskladiti metode poučavanja s ishodima nastavne jedinice.

- Veliku korist za sebe primjećujem u introspekciji, razmišljala sam već i tijekom nastave i poslije što je bilo dobro, što bi se moglo izvesti bolje. Drago mi je da sam napisala nastavnu pripremu jer ju inače ne pišem, iako imam bilješke uz sebe. Smatram da je sat bio organiziraniji i da sam ispunila veliku većinu onoga što sam htjela. Dojmovi su isključivo pozitivni.
- Tijekom izlaganja sam razmišljala o tome koliko sam napredovala od prvih izlaganja koje sam imala prije četiri godine. Mislim da nisam jedina kada kažem da sam bila bačena u vodu bez potpore u smislu sadržaja kojega trebam ispredavati, a ni praktičnih savjeta kako pristupiti studentima. Zapravo jako volim nastavu, volim prenositi sve što o nečemu znam, a još više volim rad sa studentima i ovo iskustvo mi je pomoglo da to osvijestim.
- Priprema za sat prema propozicijama, osvještavanje procesa i sata iz perspektive promatrača i studenata mi olakšava buduće strukturiranje i izvedbu sata, povećava moju vlastitu budnost u svim procesima pripreme i izvedbe. Najkorisnije su mi povratne informacije kolege. Njegova percepcija pomaže mi u sigurnosti i održavanju dobrih aspekata nastave i unapređenju onih koje trebam i mogu poboljšati. Ovaj oblik međusobne nastavničke potpore jačaju osobne snage pojedinog nastavnika, osnažujući njegov/njezin rad i osjećaj vrijednosti u kolektivu.

Korist od opažanja nastave kolege/ice:

- Bilo mi je jako zanimljivo opažati drugu predavačicu jer sam naučila puno o pripremi sata i organizaciji vremena od nje što planiram primijeniti i na svoj sat. Također sam razmišljala o nekim aspektima sata o kojima inače ne vodim puno računa, kao što je usklađivanje ishoda zapisanih u pripremi i stvarnoga tijeka sata i zadataka koje studenti trebaju obaviti.

- Promatranje drugog nastavnika pomoglo je meni u osvještavanju mojih karakteristika kao nastavnika te, nadam se, boljem pristupu mojoj nastavi u budućnosti. Posebice sam osvijestio korisnost sažimanja i ponavljanja onog što je prethodno ispričano. Druga stvar koju bi istaknuo jest da mi je bilo zanimljivo biti na predavanju kolege iz posve drugog područja znanosti. Bilo mi je zanimljivo vidjeti u kojoj mjeri vještina, pravila i tehnike nastave ne ovise o području, disciplini ili sadržaju predavanja.

- Imajući u vidu da od ove godine prvi puta ozbiljnije sudjelujem u nastavi, kolegijalno opažanje za mene je osobno imalo brojne prednosti – kao opažač i kao opažani. Kao opažač dobio sam uvid u metode i tehnike koje možemo upotrijebiti tijekom predavanja u svrhu stvaranja ugodne radne atmosfere te motiviranja studenata na rad.

- Moram priznati da sam jako puno naučila od kolege. Posebno mi je drago bio vidjeti koliko je za uspješnu nastavu ključan dobar i topao odnos sa studentima.

Mislim da od kolegice mogu puno naučiti o tome kako uspješno aktivirati studente, kako kombinirati više kraćih aktivnosti unutar jednog nastavnog sata i kako povezivati dijelove gradiva s njihovim osobnim iskustvima.

- Imala sam predrasudu da grupni rad oduzima jako puno vremena, ali me ova hospitacija uvjerila u suprotno. Naučila sam i da su uručci dobar način uštede vremena.

- Na temelju ovog iskustva sam osvijestila koliko nam nedostaje kvalitetan razgovor o nastavi, baš kolegijalno, što je nastavnik želio postići, kako je to ispalo, čega se boji itd. Dijeljenje i razgovor me opušta, daje mi motivaciju da se poboljšavam kao nastavnik, daje mi samopouzdanje jer i kolege imaju slične probleme i nedoumice kao ja. Ovaj konkretni posjet nastavi me podsjetio kako nastava može biti puno opuštenija nego što je ja kao nastavnik doživljavam.

- Promatranje i teme i izvedbe koja je na ovako visokoj razini i koja studente maksimalno angažira, čak i u predavanju, za mene je iznimno poticajna. Dobila sam nove ideje koje mogu primijeniti u svojoj nastavi, iako se bavimo različitim sadržajima i studijima. Razmišljanje o nastavi svojih kolega kroz unaprijed zadane parametre omogućuje da jasnije vidim što kod drugih nastavnika, a i kod sebe same trebam dalje njegovati, a što mogu upotpuniti. Zahvalna sam na prilici da na ovaj način, s puno manje pritiska, učim i napredujem u svom poslu.

Izvori i literatura

- Aduvato, S. i DiGeronimo, T. F. (2004). *Govorite iz srca*. Zagreb: Alineja.
- Bezinović, P., Marušić, I., Ristić Dedić, Z. (2012.). *Opažanje i unapređivanje školske nastave*. Agencija za odgoj i obrazovanje, Zagreb: Institut za društvena istraživanja.
- Brajša, P. (1997). *Umijeće razgovora*. Zagreb: C.A.S.H.
- Buskist, W., Ismail, E. A., Groccia, J. E. (2014). A Practical Model for Conducting Helpful Peer Review of Teaching. U: Sachs, J. Parsell, M.(Ur.), *Peer Review of Learning and Teaching in Higher Education*, Springer Dordrecht, 33–52.
- Chism, N. V. N. (2007). *Peer review of teaching: A sourcebook* (2 ed.). Bolton: Anker.
- Cosh, J. (1998) Peer Observation in Higher Education – A Reflective Approach, *Innovations in Education & Training International*, 35:2, 171–176, DOI: 10.1080/1355800980350211
- Dignath, C. & Büttner, G. (2008). Components of fostering self-regulated learning among students. A meta-analysis on intervention studies at primary and secondary school level. *Metacognition and Learning*, 3(3), 231–264.
- Gosling, D. (2014). Collaborative Peer-Suported Review of Teaching. U: Sachs, J. Parsell, M.(Ur.), *Peer Review of Learning and Teaching in Higher Education*, Springer Dordrecht, 13–32.
- Hattie, J. C. (2009). *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. London & New York: Routledge, Taylor& Francis Group.
- Hammersley-Fletcher, L , Orsmond, P. (2005). Reflecting of reflective practices within peer opservation, *Studies in Higher Education*, 30, 213–224.
- Healey, M., Ambler, T., Irhammar, M., Kilfoil, W., Lyons, J. (2014). International Perspectives on Peer Review as Quality Enhancement. U: Sachs, J. Parsell, M.(Ur.), *Peer Review of Learning and Teaching in Higher Education*, Springer Dordrecht, 201–219.
- Heron, M., Head, R. (2018). Discourses of peer observation in higher education: Event or system?, *Innovations in Education and Teaching International*, DOI: 10.1080/14703297.2018.1531776

- Hitchens, M. (2014). Six Questions. U: Sachs, J. Parsell, M.(Ur.), *Peer Review of Learning and Teaching in Higher Education*, Springer Dordrecht, 85–102.
- Kamenov, Ž. i Huić, A. (2015). Vještina slušanja. U: M. Tonković-Grabovac, U. Mikac i T. Vukosović Hlupić (Ur.) *Psihofestologija – ovo nije samo još jedna knjiga iz popularne psihologije*. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (str. 85–89) <http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/5233/1/Psihofestologija.pdf>
- Kamenov, Ž. i Huić, A. (2017). Uspostavljanje kontakta i usklađena konverzacija — vještine koje će pomoći u odnosima s drugim ljudima. U: S. Salkičević, A. Huić, M. Parmač Kovačić i B. Rebernjak (Ur.) *Psihofestologija 2 – psihologijska znanost na popularan način*. Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (str. 91–95) http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/8475/1/PsihoFEST_2a.pdf
- Kohut, G. F., Burnap, C., & Yon, M. G. (2007). Peer observation of teaching: Perceptions of the observer and the observed. *College Teaching*, 55(1), 19–25.
- Lomas, L., & Nicholls, G. (2005). Enhancing teaching quality through peer review of teaching. *Quality in Higher Education*, 11(2), 137–149.
- Napier, J., Riazi, M., Jacenyik-Trawoger, C. (2014). Leadership: A Cultural Perspective on Review as Quality Assurance Versus Quality Enhancement. U: Sachs, J. Parsell, M.(Ur.), *Peer Review of Learning and Teaching in Higher Education*, Springer Dordrecht, 53–66.
- Novosel, P. (1991). Komuniciranje. U: Kolesarić, V., Krizmanić, M., Petz, B. (ur.). *Uvod u psihologiju: suvremena znanstvena i primijenjena psihologija*. Zagreb: GZH.
- Pendleton, D., Schofield, T., Tate, P. & Havelock P. (2003). Learning and teaching about the consultation. In: Pendleton, D., Schofield, T., Tate, P., and Havelock P. (eds) *The New Consultation: Developing Doctor–Patient Communication*. Oxford: Oxford University Press.
- Spencer, D. (2014). Was Moses Peer Observed? The Ten Commandments of Peer Observation of Teaching. U: Sachs, J. Parsell, M.(Ur.), *Peer Review of Learning and Teaching in Higher Education*, Springer Dordrecht, 183–199.

- Šurbek Bagarić, B. (ur.) (2019). *Izvešće Kolegijalno opažanje*, Elektronički priručnik 2 za nastavnike i stručne suradnike pedagoge. https://www.obrtnicka-skola-pozega.hr/images/dokumenti/e-prirucnik2/e-prirucnik_2.pdf
- Teddlie, C., Creemers, B., Kyriakides, L., Muijs, D., Yu, F. (2006). The International System for Teacher Observation and Feedback: Evolution of an international study of teacher effectiveness constructs, *Educational Research and Evaluation*, 12(6), 561–582.
- Vlahović-Štetić, V. i Kamenov, Ž. (2016). *Kako ostvariti željene ishode u studijskim programima?* Priručnik za sveučilišne nastavnike, Zagreb: FF press. http://esfhko.ffzg.unizg.hr/wp-content/uploads/2016/08/Prirucnik-EU-FF_web_final.pdf
- Žižak, A., Vizek Vidović, V. i Ajduković, M. (2012). *Interpersonalna komunikacija u profesionalnom kontekstu*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.